

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВНЗ УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра богослов'я

Магістерська робота

ЛЮДСЬКА ГІДНІСТЬ ЯК ФУНДАМЕНТ ХРИСТИЯНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА, У ПАСТИРСЬКІЙ СПАДЩИНІ ЛЮБОМИРА ГУЗАРА

Студент 6-го курсу: Андрій Кічура

Науковий керівник: Клара Кобелюх

доктор богослов'я

Львів 2018

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ 1.....	9
ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ЛЮДСЬКУ ГІДНІСТЬ У КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ	9
1.1. Переломний момент у розумінні людської гідності в документах II Ватиканського Собору	9
1.1.1. Соборове переосмислення біблійного аспекту людської гідності. 10	
1.1.2. Право людини на релігійну свободу	14
1.1.3. Економічно-політичний аспект гідності людської особи	16
2.2. Катехизми Католицької Церкви та Української Греко-Католицької Церкви як носії доктрини у сучасному світі	19
1.2.1. Гідність особи в Катехизмі Католицької Церкви	19
1.2.2. Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха» про людську гідність .	22
Розділ 2.....	26
ВІД РАДЯНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ ДО РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ.....	26
2.1. Блаженніший Любомир Гузар і феномен пострадянської людини..	26
2.2. Як не бути старою людиною у новому світі.....	31
2.3. Переломний момент розуміння гідності в українському суспільстві	35
Розділ 3.....	45
«БУТИ ЛЮДИНОЮ» В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ, ЗГІДНО ВЧЕННЯ БЛАЖЕНІШОГО ЛЮБОМИРА ГУЗОРА ПРО ЛЮДСЬКУ ГІДНІСТЬ	45
3.1. Людська особа як творіння Боже, у вченні Любомира Гузара.....	45
3.2. Суспільний вимір людської гідності.....	52
3.3. Становище людської гідності у політичному житті держави	58
Висновки	67

Список джерел і літератури 71

ВСТУП

Людина завжди була і є найвищим творінням нашого Творця, про це нам пригадують тексти Святого Письма. Тобто з моменту її створення, вона є наділена чимось особливим, у суспільстві та богослов'ї це прийнято називати – людською гідністю, яка відкриває сутність людської особи.

Протягом останніх десятиліть, зокрема з моменту розпаду Радянського Союзу, людська гідність почала набувати свого первісного значення і розуміння. Спостерігаючи за історичними подіями Союзу, можна зауважити, як його політика була спрямована на винищення особи, яка має свою гідність, зрештою на цьому часто наголошував Блаженніший Любомир. Після розпаду комуністичного режиму, розуміння особистої гідності та гідності ближнього почала стрімко розвиватися. Завершальним етапом, на даному відрізку історії розвитку поняття гідності, стала Революція гідності, де людина усвідомивши свою істинну Богом дану дійсність, почала боронити свої права перед державою.

У світлі цих історичних подій слід відзначити таку особу, як Любомир Гузар, який в українському суспільстві став символом гідності людської особи, адже одною з домінуючих суспільних тем, про які він говорив, було трактування людини як найвищого творіння Бога. Саме тому в усіх суспільних процесах він вбачав у потребі служити людині, поважаючи її гідність, можна сказати, що суспільний антропоцентризм став важливою темою усього його життя.

Особливість його антропоцентризму полягає в тому, що фундаментом для його розуміння, окрім біблійних наративів про створення людини, є дві заповіді любові. Трактування даного поняття Блаженнішим, сучасне суспільство поділяє і підтримує, незважаючи на релігійні вподобання чи суспільний статус. На думку Гузара – через розуміння взаємопроникаючої дії гідності як любові до ближнього та політичного життя, можна розвивати християнське суспільство, яке базується на служінні своєму ближньому. У зв'язку з цими патріотично налаштованими поглядами щодо особи, в яких

Владика чітко підкреслює любов до ближнього, він був визнаний суспільством, як моральний авторитет українського народу. Представити ці ідеї Блаженнішого Гузара важливо – у світлі останніх історичних подій, зокрема Революції гідності, яку спричинили дії влади, оскільки він був символом Майдану та мав ту необхідну для християнського лідера чутливість до змін у суспільстві і вмів їх пояснити у контексті християнського вчення. Смерть Блаженнішого Любомира спонукала ще більше досліджувати його богословську спадщину, яка є цінною власне тому, що піднімає надзвичайно актуальні для сучасної людини питання.

Посилаючись на вищесказане, об'єктом дослідження даної праці слугуватиме людська гідність, як важливий елемент суспільства, зокрема людська гідність розглядатиметься через призму політичної влади, як в історії так і в реаліях сучасності. Для предмету дослідження обрано пастирську спадщину Блаженнішого Любомира Гузара щодо даної проблематики, яка формувалася здебільшого на особистому життєвому досвіді Блаженнішого Владика.

Тому мета написання даної праці полягає у вивченні і співставленні цих важливих і актуальних проблем суспільства – політичного життя і людської особи, базуючись на суспільному вченні Любомира Гузара про людську гідність. А саме відобразити ставлення влади і політики в даній проблематиці та можливі шляхи вирішення, згідно вчення Блаженнішого Гузара про людську гідність. Для того аби краще і повніше висвітлити дану проблематику, перед собою поставили ряд завдань, зокрема:

- Проаналізувати переосмислення людської гідності у Катехизмах та вибраних документах II Ватиканського Собору;
- Описати становище людської гідності у Радянському союзі, та період після виходу з Союзу базуючись на особистих спостереженнях Любомира Гузара;
- Проаналізувати погляди на особу Любомиром Гузаром, під час Революції гідності;

- Описати біблійно-антропологічне вчення про людину у Любомира Гузара;
- Описати погляди Гузара на стосунки та обов'язки людей у суспільстві та функції політики і влади.

Виходячи з вище поставлених завдань для даної праці, слід вказати, що її структура є пов'язаною з хронологічною послідовністю поставлених завдань, яке сприяє кращому введенню та поступовому розкриттю даної теми. Праця складається з вступу, трьох розділів основного тексту, висновків та списку використаної літератури.

Перший розділ є вступним, адже у ньому розкрито основні положення про людську гідність та свободу у документах Католицької Церкви. Зокрема використано два документи II Ватиканського собору, такі як *Dignitatis humanae* [«Гідності людської»] та *Gaudium et spes* [«Радість і надія»], які ознайомлюють з фундаментальними аспектами людської гідності. Доповнюють ці документи головні віроучительні документи Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха» та Катехизм Католицької Церкви.

У другому розділі розглянуто людську гідність через історичну призму українського суспільства, зокрема подіями радянського та пострадянського періодів, які базуються на основі спогадів Блаженнішого Любомира та його особистого пережиття. Не менш важливу увагу в даному розділі звернено на переосмислення людської гідності підчас Революції гідності та особисті погляди Гузара на цю історичну подію. Даний розділ демонструє шлях переміни людини і її зростання у свідомленні власної гідності.

Третій розділ присвячено богословському переосмисленню людської гідності Любомиром Гузаром, зокрема основна увага звернена на антропологічне вчення про людську особу, адже на початку розділу розглядаємо людину як Боже творіння. Через призму цього також є подано головні аспекти суспільного вчення про гідність у Блаженнішого Гузара у суспільстві та владному середовищі, де поняття влади здебільшого розглянуто з ракурсу політики.

Для дослідження даної праці було взято писемну спадщину Блаженнішого Любомира періоду його патріаршества 2001-2011 рр, та емеритури 2011-2017, адже саме в цей час особливого публічного життя, Блаженніший багато присвятив спілкуванню на дану тематику. Окрім вище зазначених хронологічних рамок, задля кращого пояснення контексту даної проблематики, розглянуто роздуми Блаженнішого Владика про людську гідність у радянському та пострадянському періодах.

Основними джерелами даної праці є писемна спадщина Блаженнішого Любомира, його інтерв'ю та аудіо книги, Щодо писемної спадщини, зокрема друкованих видань Блаженнішого Гузара, то слід вказати, що їх вкрай мало, адже активність Блаженнішого більше спостерігалася через аудіо книги, відео та інтерв'ю, тому писав дуже мало. Уже після смерті Владика 31 травня 2017 року збільшилася кількість друкованих видань його текстів, проте слід зауважити, що більшість з цих видань побудована його інтерв'ю, або промовах.

У даному дослідженні використано ряд інтернет джерел, зокрема інтерв'ю, адже як уже згадувалося, що Блаженніший був активним в інтернет просторі і телебаченні, тому за його участі відбувалося багато передач, відео на певну тематику, давав багато тематичних інтерв'ю тощо. Важливими джерелами для написання даної праці стали аудіо-книги, адже Блаженніший видав дві трилогії аудіо-книг. Окрім цих трилогій першою аудіо-книгою, яку видав Блаженніший, стала *«Пошук істини. Богословсько-філософські роздуми Глави Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира»* видана у 2008 році. Першою з вищезгаданих трилогій, вийшла трилогія під назвою *«Три дороги»*: *«Дорога до себе»* (2009 р.), *«Дорога до ближнього»* (2010 р.), *«Дорога до Бога»* (2011 р.). Друга трилогія вийшла під назвою *«Суспільство»*: *«Суспільство і влада»* (2011 р.), *«Суспільство і бізнес»* (2011 р.), *«Суспільство і закон»* (2013 р.).

Також важливо сказати, що у даній праці проаналізовано ряд документів, які видавав Блаженніший за час свого правління як Отець і Глава УГКЦ, зокрема щодо даної проблематики опрацьовано: звернення, ділові листи,

пастирські послання, урочисті промови, більшість з яких розміщено у Благовісниках Верховного Архієпископа 2001-2011рр.

Допоміжною літературою слугували вибрані документи II Ватиканського собору, зокрема *Dignitatis humanae* [«Гідності людської»] та *Gaudium et spes* [«Радість і надія»], та Катехизми, які, вводячи нас в дане дослідження, продемонстрували вчення Церкви щодо цієї проблематики. Використано ряд статей і коментарів на документи для кращого розкриття теми праці.

На даний час змістовних, широких досліджень писемної спадщини Блаженнішого Любомира Гузара не має, існують лише поодинокі фрагментарні дослідження його писемної спадщини чи релігійної діяльності. Також дослідження відбуваються біографічно-історичного характеру, у зв'язку з цим було видано декілька книг.

Наше дослідження можна вважати одним із перших кроків вивчення глибоких і цікавих ідей Любомира Гузара, які мають надзвичайно велике значення як для Української Греко-Католицької Церкви, так і для цілого українського суспільства.

РОЗДІЛ 1

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ЛЮДСЬКУ ГІДНІСТЬ У КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ

1.1. ПЕРЕЛОМНИЙ МОМЕНТ У РОЗУМІННІ ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ В ДОКУМЕНТАХ ІІ ВАТИКАНСЬКОГО СОБОРУ

Кожна людина що раз більше і більше починає усвідомлювати, цікавитися гідністю людської особи, починає розуміти «Хто така є людина вповні?»¹. Протягом багатьох століть існування Христової Церкви поставало чимало викликів, на які вона була змушена реагувати, адже «церква зобов'язана зрозуміти сучасну людину, щоб могли їй проповідувати слово Боже належним чином»². Так «однією з найвизначніших подій у сучасній історії Католицької Церкви»³ вважається ІІ Ватиканський собор, який оновив Церкву та дав багато відповідей на питання, які перед нею стояли.

«Протягом останньої своєї сесії у 1965 році Другий Ватиканський Собор схвалив та оприлюднив два документи, з допомогою яких католицьке розуміння гідності і прав людини просунулося ще на крок уперед»⁴. Девід Голенбах ТІ⁵ каже, що «людська особистість і її відповідальність зазнають більшої загрози і водночас є більш шанованими, ніж будь-коли в історії»⁶. Враховуючи цю проблематику, яка постала перед Церквою, головними документами щодо людської гідності і свободи стали: Душпастирська конституція про Церкву в сучасному світі (*Gaudium et spes* – «Радість і надія») та Декларація про релігійну свободу (*Dignitatis humanae* – «Гідності людської»),

---

¹ Пор. ІІ ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, Декларація про релігійну свободу *Dignitatis humanae* [«Гідності людської»] (7 грудня 1965), § 1

² М. ТАТАРИН, «Коментар *Gaudium et spes*», // *Документи ІІ Ватиканського Собору*, Львів: Свічадо 2014, с. 495.

³ Пор. Д. НАКОНЕЧНИЙ, «Якою була мета ІІ Ватиканського собору» // *Credo*, 20 квітня 2012, <<http://credo.pro/2012/04/62042>> (дата звернення: 20 квітня 2018).

⁴ Д. ГОЛЕНБАХ, «Розвиток Римо-Католицької теорії прав людини» // *Релігійна Свобода і права людини*, Том І, Львів: Свічадо 2000, с. 170.

⁵ Девід Голенбах, ТІ – доктор філософії (Ph.D. Йельський університет), працює викладачем богословського факультету Бостонського коледжу в Масачусетсі. Девід Голенбах працював молодшим професором факультету моральної філософії Вестонської богословської школи (Кембрідж, США); був членом Американської конференції католицьких єпископів. Сфера наукових досліджень – проблеми етики.

⁶ Д. ГОЛЕНБАХ, «Розвиток Римо-Католицької теорії прав людини», с. 177.

адже саме вони змінили хід мислення Церкви і почали дивитися на людську особу під дещо іншим ракурсом⁷.

«Найважливішим внеском Собору у традицію прав людини стало нове для неї визнання, що вимоги гідності людини є історично зумовленими»⁸, тобто не є якимсь абстрактним поняттям, а тим, що людина заслужено повинна посідати, адже це право є подароване їй самим Господом Богом (пор. Бут 1,27). Тому слід розглянути поняття гідності людської особи в двох аспектах: біблійно-богословському, де особа постає як творіння Боже, та суспільно-політичному, які зможуть відобразити гідність людини вповні.

1.1.1. Соборове переосмислення біблійного аспекту людської гідності

Розглядаючи біблійні основи людської гідності, слід для початку згадати про найвище творіння рук Божих – людину. Як говорить одних з цих документів, що найбільша «гідність людської особи виявляється в тому, що вона сотворена Богом на його подобу, хоч через гріх людина склонна [sic] до злого»⁹, саме це вказує на великі привілеї, якими Творець обдарував людину, піднісши її гідність на найвищий щабель.

З вищенаведеної цитати ми бачимо, що людська гідність не є одним з абстрактних понять, а дарована нам Богом вищість, адже кожен з нас сотворений «на образ подобу Божу» (див. Бут 1,26), саме тому пошана до людської гідності є вкрай важливою. «Святе Письмо вчить, [що кожна людина] здатна пізнавати й любити свого Творця, який поставив її володарем над усім земним творінням (пор. Бут 1,26), щоб вона керувалась й користувалась ним, прославляючи Бога»¹⁰.

---

⁷ Там само, с. 170.

⁸ Пор. II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, *Dignitatis humanae*, § 1.

⁹ А. САПЕЛЯК, *Українська Церква на II Ватиканському Соборі*, Рим - Буенос Айрес: Селезіанське видавництво 1967, с. 271.

¹⁰ II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, Душпастирська конституція про Церкву в сучасному світі *Gaudium et spes* [«Радість і надія»] (7 грудня 1965), § 12.

Основи людської гідності криються в самій людській природі¹¹, бо «людина – це єдність душі й тіла, [...] Тож людині не слід знецінювати своє тілесне життя; а навпаки, вона повинна вважати своє тіло добрим і гідним пошани, бо його сотворив Бог і воскресить його в останній день»¹². Тому «найглибша основа людської гідності полягає в тому, що людина покликана до спільності з Богом»¹³. Також *Gaudium et spes* твердить, що «цінність людини визначається скорше тим, ким вона є, ніж тим, що вона має»¹⁴, в цьому твердженні якраз і приховується головна засада Богом дарованої нам свободи, також відповідає на проблему, яка існує у суспільстві, підкреслюючи важливість нематеріальних дібр, а внутрішніх – отриманих Богом. Ця рівність робить кожну людину однаково гідною в очах Божих і людських, адже кожен є однаково любленим своїм Творцем¹⁵.

Уже з перших сторінок душпастирська конституція *Gaudium et spes* «осмислює феномен людини в її стосунках зі своїм Творцем»¹⁶, і вказує на те, що «сама гідність людини вимагає того, щоб вона прославляла Бога в своєму тілі» (Пор. I Кор 6,20). Тому Церква завжди стояла і стоїть на вільному сповідунні віри в Христа, бо «визнання Бога жодним чином не суперечить гідності людини, оскільки ця гідність має свою основу й завершення в самому Богові»¹⁷, ба більше того людина пізнаючи свою гідність у Христі починає краще розуміти свою людську природу. Також не слід упускати з нашої уваги, що за відсутності цього розуміння, «гідність людини порушується»¹⁸.

Іншим аспектом, під яким слід розглядати гідність людської особи є Воплочення, бо саме «істинна сутність людини може бути розкрита лише в таїнстві Воплочення Слова – у Христі як у новій людині, який не лише подав

¹¹ Радість і надія, § 14; GS § 14.

¹² Радість і надія, § 14; GS § 14.

¹³ Радість і надія, § 19; GS § 19.

¹⁴ Радість і надія, § 35; GS § 35.

¹⁵ Радість і надія, § 35; GS § 35.

¹⁶ В. ЛЮБАЩЕНКО, «Коментар *Gaudium et spes*. Пріоритет людини у суспільному житті» // *Документи II Ватиканського Собору*, Львів: Свічадо 2014, с. 500.

¹⁷ II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, *Gaudium et spes*, § 21.

¹⁸ Радість і надія, § 21; GS § 21.

нам приклад, а й визначив нам шлях: якщо ми йдемо цим шляхом, життя і смерть освячуються і набувають нового сенсу»¹⁹.

Саме завдяки Воплоченню ми можемо спостерігати цю величність якою наділив нас Христос, адже Він сам прийняв людське тіло уподібнившись до людської особи, показавши цим вчинком величність і гідність людини²⁰. Прихід Сина Божого на землю вказує нам на головну ціль і відкупительну місію Воплочення, а саме «Господь прийшов, щоб звільнити і зміцнити людину та відновити її з середини, викидаючи геть “князя цього світу” (Пор. Йо 12,31), який тримав її і неволі гріха (Пор. Йо 8,34)»²¹. Також Воплочення «вводить радикально нове поняття релігії: воплотившись, Бог водночас дарує Себе історії (також тут можна розуміти як Бог дарує себе людині) і робить її своєю»²².

Це величне таїнство прийняття Христом людського тіла «повною мірою розкриває, ким є людина, і показує її високе покликання»²³, бо Господь прийнявши тіло став подібним до людини в усьому окрім гріха, він наблизився до людського ества наскільки близько, наскільки це було можливо, ставши вповні Богом і вповні Людиною (Пор. Євр 4,15). Тому слід пам'ятати про те, що «Той хто є “образом невидимого Бога” (Кол 1,15)²⁴, є досконалою Людиною, яка повернула синам Адама божественну подобу, що була спотворена першим гріхом. Оскільки природа, яку Він прийняв, у Ньому не зникла, тим самим вона і в нас була піднесена до найвищої гідності»²⁵, і це справді допоможе відкрити наше покликання і навчитися шанувати гідність людської особи.

Іншим не менш важливим є той факт, що з моменту створення людина була наділена Богом свободою, тому ця свобода «належить до Божого образу в людині, і його (образу) благодать не відмінє свободи людини»²⁶. Ці проблеми,

¹⁹ В. Любашенко, «Коментар *Gaudium et spes*, Пріоритет людини у суспільному житті», с. 500.

²⁰ Пор. М. ТАТАРИН, «Коментар *Gaudium et spes*», с. 496.

²¹ II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, *Gaudium et spes*, § 13.

²² А. М. Баджо, «Християнське соціальне вчення: ідентичність та методологія» // *Соціальна доктрина Церкви (збірник статей)*, Львів: Свічадо 1988, с. 49.

²³ II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, *Gaudium et spes*, § 22.

²⁴ Пор. також 2 Кор. 4,4.

²⁵ II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, *Gaudium et spes*, § 22.

²⁶ Синод Єпископів УГКЦ, *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*, Львів: Свічадо 2011, § 135-136.

які виникають щодо нівелювання гідності особи, неповага до її свободи, мають своє коріння у людській слабкості, яка проявляється у схильності до гріха²⁷. Про це також згадує нам душпастирська конституція «Радість і надія» кажучи, що «людина поставлена у стані праведності Богом, за підмовою лукавого вже на початку історії погано скористалася своєю свободою, протиставивши себе Богові й бажаючи досягти своєї мети поза Ним»²⁸.

Говорячи про Богом даровану свободу, слід згадати про дещо протилежний її аспект, а саме про гріх, який її обмежує.

З цього можна зрозуміти, що ці утиски, які переживає людська особа у сьогоденні, беруть свій початок ще з наших прародичів, які не скориставшись дарованою Богом свободою, тим самим поневолили себе гріхом, бо ж «коли людина дивиться у своє серце і бачить там схильність до зла й до поринання в різні пороки, то розуміє, що це не може походити від доброго Творця»²⁹. Гріх робить людину нещасною, «глибоко поділеною у самій собі»³⁰. *Gaudium et spes* каже:

людина справді не помиляється, коли вважає себе вищою за тілесні речі, а не тільки частиною природи чи безіменним елементом людського суспільства. Своїм внутрішнім світом людина перевищує всесвіт речей, а досягає вона цих внутрішніх глибин, коли входить у своє серце, де очікує на неї Бог, який “вивідує серце”, і де вона від оком Божим вирішує власну долю³¹.

Нещасною людина постає у своїх внутрішніх стражданнях, особа «бачить, що вона не здатна успішно подолати лише власними силами підступи зла, тому кожен відчуває себе неначе зв'язаний кайданами»³². Тому з цього можна сказати, що все життя людей – чи то індивідуальне чи колективне – являє собою драматичну боротьбу між добром і злом, світлом і темрявою»³³.

²⁷ II Ватиканський Собор, *Gaudium et spes*, § 13.

²⁸ *Радість і надія*, § 13; GS § 13.

²⁹ *Радість і надія*, § 13; GS § 13.

³⁰ *Радість і надія*, § 13; GS § 13.

³¹ *Радість і надія*, § 14; GS § 14.

³² *Радість і надія*, § 13; GS § 13.

³³ *Радість і надія*, § 13; GS § 13.

1.1.2. Право людини на релігійну свободу

«Для сучасних сучасних католиків найбільш важливою формою свободи є релігійна свобода»³⁴. Як згадувалося у попередньому підрозділі, людська свобода є важливою складовою людської гідності, яка виходить з природнього права, тобто того чим наділив на Творець.

Декларація про релігійну свободу *Dignitatis humanae*, про який ми вже згадували вище, є головним документом II Ватиканського Собору щодо даного питання і проголошує: «що людська особа має право на релігійну свободу. А ця свобода полягає в тому, що кожна людина має бути вільною від приневолення як з боку окремих осіб чи суспільних груп, так з боку будь-якої влади»³⁵, наголошуючи особливу увагу на «пошуку правди та свободи діяти згідно власним сумлінням»³⁶. Адже як зазначає душпастирська конституція *Gaudium et spes* «гідність людини може бути реалізована лише тоді, коли людина є вірною своєму сумлінню»³⁷.

Ця декларація мала перед собою ціль, щоб «вивести католицьке вчення на один рівень із сучасною західною думкою щодо права на релігійну свободу і подолати історичне відставання католицької думки (тому всі напрацювання, які подані в цьому документі є досвідом століть³⁸) щодо західних конституційних теорій із цієї проблематики»³⁹.

Право на вільне сповідання релігії особою належить до її природнього права, яке дароване їй Богом, адже слідуючи голосу свого сумління вона може дійти до своєї істинної мети – до свого Творця⁴⁰. З чого ми бачимо, що сумління людини постає тим її шляхом до свого Творця, і «не можна

³⁴ М. ШУПАК, «Церква і права людини: Католицькі і протестантські погляди, відображені в церковних документах» // *Релігійна Свобода і права людини*, Том I, Львів: Свічадо 2000, с. 310-311.

³⁵ II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, *Dignitatis humanae*, § 2.

³⁶ Л. Коваленко, «Коментар *Dignitatis humanae*» // *Документи II Ватиканського Собору*, Львів: Свічадо 2014, с. 479.

³⁷ Д. ГОЛЕНБАХ, «Розвиток Римо-Католицької теорії прав людини», с. 176.

³⁸ Пор. II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, *Dignitatis humanae*, § 9.

³⁹ Д. ГОЛЕНБАХ, «Розвиток Римо-Католицької теорії прав людини», с. 176.

⁴⁰ Пор. II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, *Dignitatis humanae*, § 3.

перешкоджати тому, щоб людина діяла згідно свого сумління, особливо в релігійних справах»⁴¹.

Особливу увагу Собор звертається до державної влади, ба більше, можна сказати, що його документи дещо навіть осуджують⁴² і попереджають державну владу, яка перешкоджає релігійній свободі, коли людська діяльність не руйнує державного ладу країни, «тому людській особі та й самому правопорядкові, що його Бог установив людям, буде завдано кривду, якщо людині, яка належно дотримується справедливого державного ладу, заборонять вільно сповідувати релігію»⁴³. *Dignitatis humanae* наголошує на обов'язку держави дбати про суспільне благо своїх громадян і ніякому разі не зазіхати на управління релігійними практиками⁴⁴ та дбати «щоб між громадянами не було дискримінації»⁴⁵ зокрема релігійної.

«Звідси випливає, що державній владі не можна силою, залякуванням чи іншим чином накидати громадянам визнання чи заперечення якої-небудь релігії чи перешкоджати тому, щоб хтось вступав до релігійної спільноти чи залишав її»⁴⁶, це є своєрідним голосом Церкви до державних діячів країн, в яких визнано релігійну свободу. Зокрема слід підкреслити, що «суттєвою характеристикою людської особистості у суспільстві є те, що людина схильна виявляти суспільну активність радше в умовах свободи ніж під впливом насильства»⁴⁷. З вищесказаного можна побачити, що людина може вповні себе реалізувати та проявитися як особистість за наявності свободи, в якій вона може бути самою собою.

Певною проблемою в таких країнах є те, що «влада намагається відвести громадян від визнання релігії та зробити дуже важким і непевним життя

⁴¹ Гідності людської, § 3; ДН § 3.

⁴² Пор. Ю. Решетніков, «Коментар *Dignitatis humanae*» // *Документи II Ватиканського Собору*, Львів: Свічадо 2014, с. 480.

⁴³ II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, *Dignitatis humanae*, § 3.

⁴⁴ Гідності людської, § 3; ДН § 3.

⁴⁵ Гідності людської, § 6; ДН § 6.

⁴⁶ Гідності людської, § 6; ДН § 6.

⁴⁷ Д. ГОЛЕНБАХ, «Розвиток Римо-Католицької теорії прав людини», с. 176.

релігійних спільнот»⁴⁸. Такі дії політиків суперечать власному державному закону та природньому праву людської особи, порушуючи її гідність.

Ці проблеми є як ніколи актуальними у сьогоденні України, «яка лише долає шлях від тоталітаризму до нормального демократичного способу життя, а відтак залишаються спокуси державного регулювання, зокрема щодо речей, які відносяться до сфери людського духу»⁴⁹. Тому важливим є щораз нагадувати державі і політикам про повагу до людської особи, адже це випливає з Божого права⁵⁰.

Слід звернути нашу увагу на слова декларації *Gaudium et spes*, яка подає дещо інше розуміння обмеженої свободи, тут дещо відповідальність падає на саму особу, а не лише на якісь зовнішні чинники:

людська свобода часто зникає там, де людина впадає у крайню нужду; так само свобода знецінюється тоді, коли людина, надмірно поринає в легке життя, немовби замикається в золотій самотності. І навпаки, свобода зміцнюється, коли людина відгукується на неминучі потреби суспільного життя і різноманітні вимоги людської солідарності й зобов'язується служити спільноті.⁵¹

Церква завжди була підтримкою і захистом для своїх віруючих, завжди вимагає і буде вимагати релігійної свободи для них⁵², вона завжди стояла і стоятиме на стороні правди, адже це є її головною місією – голосити правду Христового Євангелія. На підтвердження цього важливими видаються слова декларації *Dignitatis humanae*: «Церква, вірна євангельській правді, йде слідами Христа й апостолів, коли визнає та плекає справу релігійної свободи як таку, що відповідає гідності людини і Божому об'явленню»⁵³.

1.1.3. Економічно-політичний аспект гідності людської особи

Важливо є розглянути бачення Собору щодо людської гідності, через призму людини, як складової суспільства і держави. Дещо ці стосунки людської особи і держави були розглянуті у попередньому підрозділі, коли досліджували права

⁴⁸ Пор. II Ватиканський Собор, *Dignitatis humanae*, § 15.

⁴⁹ Ю. Решетніков, «Коментар *Dignitatis humanae*», с. 481.

⁵⁰ Там само.

⁵¹ II Ватиканський Собор, *Gaudium et spes*, § 31.

⁵² *Радість і надія*, § 21; GS § 21.

⁵³ II Ватиканський Собор, *Dignitatis humanae*, § 12.

кожної людини на релігійну свободу. В цьому підрозділі ми розглянемо ці двохсторонні стосунки під іншим ракурсом, зокрема суспільно економічні стосунки, адже «у політичному життєвому процесі найважливішим є питання прав людини, її відповідальності і почуття людської гідності»⁵⁴

Олів'є Клеман⁵⁵ у своїй статті «Влада і віра» пише: «Кожна людина самим фактом свого існування володіє владою, вона сама є владою»⁵⁶, тобто автор підкреслює, що влада – це не подарунок людині за щось, а важлива частина його буття, яким наділив її Творець. Одна з глав книги Буття чітко підкреслює, що влада–дарована Богом: «Тож сказав Бог: Сотворімо людину на наш образ і на нашу подобу, і нехай вона панує...» (Бут 1,26) або «та підпорядкуйте її собі; пануйте» (Бут 1,28). Отож ця влада, яка описується в цих стишках вказує на те, що всяка влада дарована людині походить від Бога, і має служити самій людині поважаючи її особисту гідність⁵⁷.

Один із документів цього собору каже: «людська особистість є і повинна залишатися принципом, суб'єктом і метою всіх соціальних структур»⁵⁸. Кожен з нас є частиною суспільства, тож для мирного співжиття ми маємо за прямий обов'язок поважати особу свого ближнього, гідна людина «цінує гідність людей, що її оточують»⁵⁹. Зокрема це і є одним з головних пріоритетних принципів державної влади – пошанування гідності кожного свого громадянина⁶⁰.

Пригадуючи права на вільне сповідання релігій, державні органи часто втручаються у це загально людське право, та «люто борються проти релігії й поширюють атеїзм, особливо у сфері виховання молоді, застосовуючи всі засоби тиску, які є в розпорядженні влади». Такі методи є неприйнятними адже

⁵⁴ М. ЧАРОВСЬКИЙ, *Введення до суспільно-господарської науки Церкви*, Львів: Свічадо 1994, с. 63.

⁵⁵ Олів'є Клеман – відомий православний богослов, викладач Богословського інституту Saint Serge. Своїми богословськими поглядами запрошує християн різних конфесій до діалогу з Папою Римським.

⁵⁶ О. КЛЕМАН, «Влада і віра» // *Соціальна доктрина Церкви (збірник статей)*, Львів: Свічадо 1988, с. 96.

⁵⁷ Пор. Там само.

⁵⁸ II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, *Gaudium et spes*, § 25.

⁵⁹ М. СОРОКІН, *Триджене служіння Богові або сім принципів перетворення соціуму*, Київ: 2004, с. 40.

⁶⁰ II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, *Gaudium et spes*, § 75.

чинячи тиск на людину, влада принижує людську гідність та обмежує особу в Богом даній свободі⁶¹.

Дуже часто держава втручаючись в інтимне життя особи, чинячи над нею тиск, намагається виступати проти самого людського життя: аборт, евтаназія, нелюдські умови життя, ганебні умови праці⁶², людина і держава мовчать перед розвитком культури смерті⁶³. Вся ця пряма чи посередня політична діяльність, чи бездіяльність влади, є справді ганебною, «тому, що отруєє людську цивілізацію, воно ганьбить скорше тих, хто так чинить, ніж тих хто терпить несправедливість»⁶⁴.

Досліджуючи документи собору, можна зауважити, що важливим аспектом, який виступає в суспільно-політичних стосунках є економіка, адже «в соціально-економічному житті слід пошанувати й розвивати гідність людської особи, її цілісне покликання і благо всього суспільства»⁶⁵. Тому «завданням і метою держави є загальне добро всіх, а зокрема убогих»⁶⁶. Також «одним з головних обов'язків держави є дбати про економічний стан своїх громадян⁶⁷, «слід надати людині все необхідне, щоб вона могла вести справді людське життя»⁶⁸, щоб були «створені більш гуманні та справедливі умови життя. Адже занадто велика економічна й суспільна нерівність [...] викликає обурення і суперечить соціальній справедливості, рівності перед законом, гідності людської особи, а також миру в суспільстві»⁶⁹. Для дотримання всіх цих умов *Gaudium et spes* каже, що потрібно «якнайскоріше усунути величезні [...] економічні нерівності»⁷⁰.

Отці Собору вказують на те, що «захист прав особи є необхідною умовою, щоб громадяни – чи кожен окремо, чи разом – могли брати активну

⁶¹ Пор. М. ЧАРОВСЬКИЙ, *Введення до суспільно-господарської науки Церкви*, с. 22.

⁶² II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, *Gaudium et spes*, § 27.

⁶³ М. ТАТАРИН, «Коментар *Gaudium et spes*», с. 497.

⁶⁴ II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, *Gaudium et spes*, § 27.

⁶⁵ *Радість і надія*, § 63; GS § 63.

⁶⁶ М. ЧАРОВСЬКИЙ, *Введення до суспільно-господарської науки Церкви*, с. 21.

⁶⁷ II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, *Gaudium et spes*, § 70.

⁶⁸ *Радість і надія*, § 26; GS § 26.

⁶⁹ *Радість і надія*, § 29; GS § 29.

⁷⁰ *Радість і надія*, § 66; GS § 66.

участь у житті держави і в управлінні нею»⁷¹. Так, участь християн у політиці є дозволеною і благословенною, «бо Церква не будучи політичною, економічною чи соціальною установою, підтримує все добре, що існує в сучасних спільнотах»⁷². Тут Церква ставить перед усіма політично заангажованими особами певну відповідальність, адже благословляючи їх політичну діяльність ставить їх у рамки християнської моралі⁷³, де лідирує гідність людської особи⁷⁴.

Тому підсумовуючи вищесказане ціль і сутність влади змінюється з панівної до тої, яка служить, яка «стоїть поруч з пригнобленими й убогими, та проголошує Божу правду»⁷⁵.

2.2. КАТЕХИЗМИ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ЯК НОСІЇ ДОКТРИНИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

1.2.1. Гідність особи в Катехизмі Католицької Церкви

Катехизм Католицької Церкви (ККЦ) є одним із головних віровчительних документів всієї Церкви, адже «у цій книзі зібрана наука Католицької Церкви у її головних Правдах»⁷⁶. Як ми уже згадували у попередньому розділі, що одним із головних викликів сьогодення, який стоїть перед Церквою, є нівелювання людської гідності у суспільному житті, тому ККЦ посилаючись на праці Отців Церкви, енцикліки Римських архієреїв та інші віровчительні документи демонструє вірним важливість захисту людської особи.

Уже в перших параграфах даного документу, розкривається сутність людини, адже катехизм посилаючись на душпастирську конституцію *Gaudium et spes*⁷⁷ зазначає, що «найглибша засада людської гідності полягає в покликанні людини до спілкування з Богом»⁷⁸. Бог від самого моменту сотворення наділив людину Своєю приязню, адже «людина займає особливе

⁷¹ Радість і надія, § 73; GS § 73.

⁷² М. ТАТАРИН, Коментар *Gaudium et spes*, с. 497.

⁷³ Пор. М. ЧАРОВСЬКИЙ, Введення до суспільно-господарської науки Церкви, с. 22.

⁷⁴ II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, *Gaudium et spes*, § 73.

⁷⁵ Пор. М. ТАТАРИН, «Коментар *Gaudium et spes*», с. 49.

⁷⁶ Синод Української Греко-Католицької Церкви, Катехизм Католицької Церкви, [б.м.] 2002, с. 3.

⁷⁷ Пор. II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, *Gaudium et spes*, § 19.

⁷⁸ Катехизм Католицької Церкви, § 27.

місце у створенні: на образ Божий»⁷⁹. Стремління до спілкування з Богом закладене у людському бутті ще з моменту сотворення, тому гідність якою наділив Творець, без Нього Самого є неможливою⁸⁰. Тут дуже важливим моментом у розумінні гідності особи є те, що людина створена на образ і на подобу Божу, бо саме цей аспект заставляє «пізнавати єдність і справжню гідність усіх людей»⁸¹.

Іншим важливим моментом, який вивисує людину над усім творінням, є те, що лише людина сотворена задля себе самої, і цим самим вона може брати участь у Божому житті⁸². «Людина, тому що вона є образом Божим, має гідність особи: вона є не лише щось, але й хтось»⁸³, з цієї цитати, та усього вищесказаного щодо основ біблійного розуміння людської гідності, можна побачити, що центром є Божий образ. Він в свою чергу наділяє людину вічною гідністю, яка походить від Бога⁸⁴, тому цією однаковою гідністю є наділена кожна особа без винятку, тим самим показуючи рівність всіх людей у Христі⁸⁵.

Особливим знаком Божого образу в людській особі є те, що людина обдарована свободою, яка не порушує її гідності, а лише її доповнює⁸⁶. Людина маючи владу над своїми вчинками, користується своєю свободою, яку дав їй Творець, адже «залишивши її в руках свого власного рішення [Він вказав шлях, яким людина зможе] дійти до повної і блаженної досконалості»⁸⁷. Окрім благородних функцій свободи, є і зловживання цією свободою, адже «від початку історії людина зваблена лукавим, зловживала своєю свободою. Вона піддалася спокусі і чинила зло»⁸⁸, але це заперечує прагненню людини до добра.

⁷⁹ Катехизм Католицької Церкви, § 355.

⁸⁰ Пор. Катехизм Католицької Церкви, § 308.

⁸¹ Пор. Катехизм Католицької Церкви, § 225.

⁸² Пор. Катехизм Католицької Церкви, § 356.

⁸³ Катехизм Католицької Церкви, § 357.

⁸⁴ Пор. Катехизм Католицької Церкви, § 369.

⁸⁵ Пор. Катехизм Католицької Церкви, § 872.

⁸⁶ Пор. Катехизм Католицької Церкви, § 1705.

⁸⁷ Катехизм Католицької Церкви, § 1730.

⁸⁸ Катехизм Католицької Церкви, § 1707.

Також важливим моментом є те, що «право користати зі свободи є вимогою, невіддільною від гідності людської особи, особливо в моральній та релігійній площині. Це право має бути цивільно визнане і захищене в межах спільного добра і громадського порядку»⁸⁹.

Слід зауважити, що у документах II Ватиканського Собору акцентується увага на праві посідати свободу, на відміну ККЦ, адже тут вона розглядається з сторони відповідальності. Саме відповідальність за користування свободою, яку нам дарував Творець, є фундаментом для розуміння свободи.

Чимало функцій щодо захисту прав особи та її гідності припадають і на державну владу, адже «її роль полягає в тому, щоб в міру можливого забезпечувати суспільне добро»⁹⁰. Катехизм зазначає, що «особа є кінцевою метою суспільства, яке їй підпорядковане»⁹¹, тут важливо звернути увагу на те, що саме суспільство також і влада підпорядковані владі, а не навпаки. Це впливає з того, що «захист і утвердження гідності людини були нам довірені Творцем [і всі ми] є за це відповідальні і до цього зобов'язані»⁹². Тут також особливий наголос ставиться на тому, що відповідальність за людську особу лежить не лише владі, а й на самому суспільстві, та на кожній людині зокрема.

Законність всякої влади, твердить Катехизм Католицької Церкви, впливає з гідності людини як Божого творіння⁹³. Святе Письмо навчає: «нема бо влади, що не була б від Бога» (Рим 13,1), це покладає великі обов'язки на владу яка є поставлена з Богом задля служіння людській особі, адже, як ми згадували раніше, людська особа як творіння поставлена над суспільством. З цього також впливає, що «виконання влади морально регулюється Божим походженням [тому влада] не може наказати чи встановити того, що суперечить гідності особи і природному законові»⁹⁴. Тут слід наголосити на обов'язках влади, яка «зобов'язана поважати головні права людини. Вона

⁸⁹ Катехизм Католицької Церкви, § 1747.

⁹⁰ Катехизм Католицької Церкви, § 1898.

⁹¹ Катехизм Католицької Церкви, § 1929.

⁹² Катехизм Католицької Церкви, § 1929.

⁹³ Пор. Катехизм Католицької Церкви, § 1930.

⁹⁴ Катехизм Католицької Церкви, § 2235.

повинна служити справедливості гуманним способом, поважаючи права кожного»⁹⁵.

Отож, підсумовуючи вищесказане у цьому підрозділі, можна чітко виокремити служіння людській особі, яке є першорядним обов'язком як для церковних так і політичних інституцій. Адже все бере свій початок від Творця, людина – як найвеличніше творіння, влада – яка установлена самим Богом, та заснована Христом Церква, яка «є знаком та сторожем трансцендентного характеру людини [і в свою чергу] поважає і підтримує політичну свободу й відповідальність громадян»⁹⁶.

1.2.2. Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха» про людську гідність

Катехизм Української Греко-Католицької Церкви є одним із головних віровчительних документів даної Церкви. Метою даного документу є «допомогти вірним краще пізнати і глибше втілити у власне життя передану Отцями нашої Церкви [...] Христову віру, плекати київську християнську традицію, знайти в їх світлі відповіді на виклики сьогодення»⁹⁷.

Посилаючись на структуру попереднього підрозділу, для початку розглянемо людську особу як діло рук Творця. Розглядаючи біблійні основи існування людини, катехизм звертає нашу увагу на вивищення людини над усім творінням, адже «неприродно було начальникові з'явитися раніше від підлеглих; але після того, як було підготоване володіння, слід було показати царя. Створюючи людину, Бог увінчує нею творіння»⁹⁸. Можна безпомилково твердити, що саме через задум Бога Творця людина є наділена гідністю, бо ж «Божий задум створити людину на Свій образ і подобу наділяє людську істоту унікальною гідністю, яка поширюється на всі покоління роду людського, по всій землі»⁹⁹.

⁹⁵ Катехизм Католицької Церкви, § 2237.

⁹⁶ Катехизм Католицької Церкви, § 2245.

⁹⁷ Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», с. 6.

⁹⁸ Катехизм УГКЦ, § 119

⁹⁹ ПАПСЬКА РАДА «СПРАВЕДЛИВІСТЬ І МИР», Компендіум соціальної доктрини Церкви, Київ: Кайрос 2008, § 428.

Посилаючись на Григорія Ніського, даний документ підкреслює: «Гідність людини вища від її буття [...] оскільки вона вільно, повновладно управляє своїми бажаннями. Гідність людини – в образі Божому. Сам Господь оберігає непорушною гідність людини та піклується нею»¹⁰⁰. Ми згадували, що людська гідність міститься у Божому образі, а цей образ в свою чергу «визначає гідність людини в її тілі, яке є добрим»¹⁰¹. Цим самим підкреслюючи на важливості людині виражати себе як особу, яка є даром Божим¹⁰².

Людина є покликана до життя в спільноті, адже в своїй гідності людська особа стає основою суспільного життя¹⁰³ і як каже соціальна доктрина Церкви «В основі кожної політичної, економічної, соціальної, наукової і культурної програми має бути усвідомлення примату людської особи над суспільством»¹⁰⁴. Виходячи з цього катехизм твердить, що «основою суспільної моралі є пошана до кожної людини та пріоритет людини над суспільством»¹⁰⁵.

Вважати людську особу основою і метою політичної спільноти – це, перш за все, працювати задля визнання і поваги її гідності, захищаючи та стверджуючи фундаментальні і невід’ємні права людини: У наш час спільне благо досягається, головним чином, реалізацією прав і обов’язків особи. Права і обов’язки людини – це основні моральні і правові вимоги, що мають стати наріжним каменем у побудові політичної спільноти.¹⁰⁶

На відміну від документів II Ватиканського Собору та Катехизму Католицької Церкви, катехизм «Христос – наша Пасха» по особливому виокремлює демократію, серед усіх суспільних устроїв, і розглядає його як скерованого «на забезпечення гідності кожної особи, прав людини, турботи про спільне благо»¹⁰⁷. Вивищуючи демократію, адже «в основі демократичного устрою лежить пошана до прав людини, серед яких є права на життя [...] здобуття засобів гідного існування»¹⁰⁸. Першість демократії полягає в тому, що вона криє в собі «такі цінності, як гідність кожної людської особи, дотримання

¹⁰⁰ Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», § 120.

¹⁰¹ Катехизм УГКЦ, § 129.

¹⁰² Пор. Катехизм УГКЦ, § 129.

¹⁰³ Пор. Катехизм УГКЦ, § 927.

¹⁰⁴ ПАПСЬКА РАДА «СПРАВЕДЛИВІСТЬ І МИР», Компендіум соціальної доктрини Церкви, § 132.

¹⁰⁵ Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», § 927.

¹⁰⁶ ПАПСЬКА РАДА «СПРАВЕДЛИВІСТЬ І МИР», Компендіум соціальної доктрини Церкви, § 388.

¹⁰⁷ Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», § 932.

¹⁰⁸ Катехизм УГКЦ, § 934.

прав людини, відданість спільному благу»¹⁰⁹, що і є головними критеріями та обов'язками державного устрою щодо людини.

Спільно з декларацією *Dignitatis humanae*, один із параграфів даного документу вказує, що запорукою реалізації усіх загальнолюдських прав є «релігійна свобода, тобто право на пошук та сповідування істинного Бога»¹¹⁰. Окрім позитивних характеристик даного устрою, катехизм застерігає, що «коли демократичний устрій зводиться до суми егоїзмів, [...] людина в такому суспільстві сприймається насамперед як споживач та об'єкт маніпуляцій»¹¹¹, адже тоді «демократія стає лише порожнім словом»¹¹².

Розглядаючи людину як центр суспільства, слід говорити про суспільну справедливість, адже «справедливий розподіл матеріальних благ у суспільстві є умовами забезпечення гідності особи, яка живе в суспільстві»¹¹³. Важливо також звернути нашу увагу на соціальне вчення Церкви, адже «усе соціальне вчення Церкви постає з принципу недоторканості людської гідності»¹¹⁴, тому його думка є вкрай важливою. Соціальна думка Церкви, щодо даного питання каже, що «справедливе суспільство можливе лише тоді, коли воно будується на повазі до трансцендентної гідності людської особи»¹¹⁵. Тому катехизм УГКЦ розглядає «захист гідності та прав людини [як мету] якій служать усі матеріальні блага суспільства»¹¹⁶, які мають бути справедливо розподілені між усім людьми, та доступні¹¹⁷.

Гарантом, який стоїть на захисті прав людини та її гідності виступає – державна влада, тому вона «не може здійснювати своїх функцій, порушуючи гідність особи, та суспільні моральні принципи»¹¹⁸, а також зобов'язана «забезпечувати свободи і права громадян»¹¹⁹. Ці зобов'язання влади необхідні

¹⁰⁹ ПАПСЬКА РАДА «СПРАВЕДЛИВІСТЬ І МИР», Компендіум соціальної доктрини Церкви, § 407.

¹¹⁰ Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», § 934.

¹¹¹ Катехизм УГКЦ, § 933.

¹¹² Катехизм УГКЦ, § 933.

¹¹³ Катехизм УГКЦ, § 939.

¹¹⁴ ПАПСЬКА РАДА «СПРАВЕДЛИВІСТЬ І МИР», Компендіум соціальної доктрини Церкви, § 107.

¹¹⁵ Там само, § 132.

¹¹⁶ Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», § 939.

¹¹⁷ Пор. Катехизм УГКЦ, § 942.

¹¹⁸ Катехизм УГКЦ, § 959.

¹¹⁹ Катехизм УГКЦ, § 955.

зادля того «аби обмеження свободи чи будь який тягар, покладений на індивідуальну діяльність особи, ніколи не завдавали шкоди її гідності, гарантуючи, таким чином, ефективну реалізацію прав людини на практиці»¹²⁰.

Ці функції захисту людини є прямим обов'язком кожної держави та суспільства, бо існування держави та політичної влади є виключно задля спільного добра народу¹²¹. «Представники державної влади повинні дотримуватися моральних вимог, які суспільство ставить перед владою»¹²², це вказує також на те, що влада повинна виховувати у своїх громадян пошану до особи та розуміння її гідності¹²³. Кожна людина, яка є членом свого суспільства «має право на честь і повагу до неї та на суспільні вияви цієї поваги»¹²⁴. Катехизм уточнює, що «ця пошана охоплює всі періоди її життя, починаючи від зачаття та закінчуючи природньою смертю»¹²⁵.

Тому підсумовуючи усе вищесказане слід сказати, що «справжнє моральне поліпшення суспільного життя неможливе доти, поки воно не почнеться з людини і не орієнтуватиметься на неї, як на вінець Божого творіння: адже «моральне життя засвідчує гідність особи»¹²⁶.

---

¹²⁰ ПАПСЬКА РАДА «СПРАВЕДЛИВІСТЬ І МИР», Компендіум соціальної доктрини Церкви, § 133.

¹²¹ Пор. Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», § 954.

¹²² Катехизм УГКЦ, § 957.

¹²³ Пор. Катехизм УГКЦ, § 943.

¹²⁴ Катехизм УГКЦ, § 946.

¹²⁵ Катехизм УГКЦ, § 707.

¹²⁶ ПАПСЬКА РАДА «СПРАВЕДЛИВІСТЬ І МИР», Компендіум соціальної доктрини Церкви, § 134.

РОЗДІЛ 2

ВІД РАДЯНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ ДО РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ

2.1. Блаженніший Любомир Гузар і феномен пострадянської людини

Попередній розділ був присвячений поняттю людської гідності у документах II Ватиканського собору та катехизмах Католицької та Української Греко-Католицької церков. В цих документах було розглянуто дане поняття гідності людської особи в декількох аспектах: біблійному, де людина виступає як Боже творіння, соціально-політичному – людина в суспільстві та її стосунки з політичною владою, та окремо було розглянуто поняття «свободи» як важливий елемент людської гідності. В даному розділі коротко розглянемо основні моменти історії зростання у людській гідності українського народу, яке Блаженніший переживав, переосмислював особисто, адже це є важливим чинником який вплинув на формування вчення про людську гідність у Патріарха Гузара.

Дуже катастрофічним для реалій розуміння людської гідності був період, коли наш народ перебував у складі Радянського союзу, адже як каже Його Блаженство: «Ми прожили сотні років окупації. Але найгіршою була окупація Радянського Союзу: тоді дуже послідовно старалися створити на місці християнської людини – радянську»¹²⁷, яка мала бути позбавлена «відчуття власної гідності, свого походження як створіння Божого»¹²⁸.

Саме цей факт є найбільшою підставою твердити про крах людини, як Божого творіння, яке Творець наділив свободою, а радянська влада її знищила. Комунізм беззаперечно можна було ще називати диктатурою, де «одна особа, чи одна група, чи партія хоче сформувати якусь суспільну одиницю, скажімо нарід чи державу, згідно з своїми баченнями»¹²⁹. З цих цитат можна побачити

---

¹²⁷ Г. ТИТИШ - П. ШЕРЕМЕТ, «Любомир Гузар. Людина з янголом на плечі» // *Українська Правда*, 29 серпня 2016, <<https://life.pravda.com.ua/society/2016/08/29/217171/>> (дата звернення: 29 серпня 2018).

¹²⁸ О. БЕЗПЕРСТОВА «Не дай Боже, щоб ми один одного ненавиділи» // Газета «ФАКТЫ» 3 березня 2017, <<https://fakty.ua/231452-lyubomir-guzar-ne-daj-bozhe-cshob-mi-odin-odnogo-nenavidili>> (дата звернення: 15 липня 2018).

¹²⁹ Л. ГУЗАР, «Людська гідність: значення для розвитку української держави» [PDF] //

напрямок Радянської влади: створити «радянську людину»¹³⁰, людину, яка «мала бути невільна, цілковито залежна від держави чи від партії, керуючих органів КПРС. У неї заперечувалася її основа — походження від Бога, а головне — її гідність та її свобода»¹³¹.

За цим маршрутом і старанно рухалася комуністична влада, для того аби, забирати людську свободу та нівелювати людську гідність, адже саму людину вважали «менше людиною як людиною, щоб вона не реагувала, а перебувала цілковито під впливом влади»¹³², це ми можемо спостерігати на багатьох прикладах історії СРСР. У цих діях влади Любомир Гузар вбачав «замах на гідність вільної людини, яка може спокійно хвалити Господа й служити людям»¹³³.

Слід зауважити, що політика тутешньої влади була спрямована на підміну Бога на державу, адже «радянська система виховувала так, щоб людина не усвідомлювала себе Божим творінням, а була "творінням держави". Тобто "советська людина" мала бути іграшкою, знаряддям у руках партії, номенклатури – і задля цього в ній свідомо формували певні якості»¹³⁴. Тут беззаперечно можна сказати, що головним поняттям «тих часів – держава керує всім, а не Бог; держава посідає місце Бога як Творця і творителя закону»¹³⁵. Спостерігаючи за цим анархізмом політики влади, перестає дивувати, той факт, що «люди, які вирости в такій комуністичній атмосфері, не цілковито позбулися, так би сказати, нормальної людської поведінки»¹³⁶, людина перетворилася пусте місце, вона втратила саму себе.

---

nam.kiev.ua/files/liudska-hidnist-2014.pdf (дата звернення: 10 вересня 2018).

¹³⁰ Пор. Г. ТИТИШ - П. ШЕРЕМЕТ, «Любомир Гузар. Людина з янголом на плечі».

¹³¹ О. БЕЗПЕРСТОВА «Не дай Боже, щоб ми один одного ненавиділи».

¹³² «Л. Гузар: Пригадуймо собі, хто ми є і не даймо себе дурити» // Zaxid.net 12 грудня 2013, <https://zaxid.net/guzar_prigaduymo_sobi_ho_mi_je_i_ne_daymo_sebe_duriti_n12_99087> (дата звернення: 10 жовтня 2018)

¹³³ О. БЕЗПЕРСТОВА «Не дай Боже, щоб ми один одного ненавиділи».

¹³⁴ І. ОСТРОВСЬКА «Причини та наслідки: український контекст» // 10 червня 2014, <http://news.ugcc.ua/interview/prichini_ta_naslidki_ukrainskiy_kontekst_70706.html> (дата звернення 28 жовтня 2018)

¹³⁵ І. ОСТРОВСЬКА «Причини та наслідки: український контекст».

¹³⁶ Там само.

Панівна політика Союзу принижувала людину як могла, «людина була практично ніщо»¹³⁷, адже влада доводячи людину до бідності, ставила себе панівною над людською особою¹³⁸. Блаженніший часто у своїх інтерв'ю акцентує свою увагу на тому, що людина в тих важких часах була «ніхто» або «ніщо», подаючи безлічі історій з життя. Підкреслюючи це він подає дві життєві ситуації коли людина могла, за підтримкою тої ж таки влади, вийти з стану «ніщо» і стати «кимось»¹³⁹. Адже замість того щоб виховувати свободну людину, радянське керівництво виховувало рабів, які мали коритися державі¹⁴⁰, тому і не дивно, що в Радянському Союзі «все було побудоване на страху»¹⁴¹.

Першою можливістю, коли людина могла перетворитися з «ніхто» були гроші, адже саме вони давали можливість людині себе реалізовувати та діяти¹⁴². Другою можливістю – це нагороди, визнання людини у суспільстві «кимось», тому про це Блаженніший каже:

мене здивувало, як люди прагнули різних відзначень, орденів, як то «заслужений», «народний» та інші особливі титули. [...] Я запитав: «Чому то так, на мою думку люди дивно поведуться?». А мені пояснили: «Ми є ніхто, ми починаємо бути кимось, коли держава нас відзначила, коли я можу похвалитися титулом чи медаллю. Тоді держава з мене зробила щось. Я вже є хтось»¹⁴³.

Іншим переломним моментом у житті Блаженнішого, стала його перша поїздка на свою батьківщину, після якої у одному з листів до своєї матері напише: «той клятий комуністичний систем наробив багато шкоди»¹⁴⁴. Саме ця поїздка дозволила йому краще пізнати цінність людської гідності, та зрозуміти нелюдську поведінку тодішньої влади до людської особи. Любомир Гузар пригадує:

Я приїхав до Львова, мого рідного міста. На вулицях ніхто не усміхався. Люди йшли як зачаровані – пригноблені, згорблені, не дивилися вгору, не дивилися в очі одне одному, немовби якийсь страшний внутрішній тягар несли. Одно слово, не відчувалося анітрохи

¹³⁷ Л. ГУЗАР, «Людська гідність: значення для розвитку української держави» [PDF].

¹³⁸ Пор. Там само.

¹³⁹ Пор. Там само.

¹⁴⁰ Пор. Там само.

¹⁴¹ Г. ТИТИШ - П. ШЕРЕМЕТ, «Любомир Гузар. Людина з янголом на плечі».

¹⁴² Пор. Л. ГУЗАР, «Людська гідність: значення для розвитку української держави» [PDF].

¹⁴³ Пор. І. ОСТРОВСЬКА «Причини та наслідки: український контекст».

¹⁴⁴ М. РИПАН – О. ТУРІЙ, «Найдорожча Мамусю!» Листування о. Любомира Гузара з матір'ю, Львів: Видавництво УКУ 2018, с. 189.

життєрадісності в тому місті. Якесь таке місто, я би сказав, пригноблених людей. Львів, який колись, навіть за польських часів, я ще пам'ятаю, був повним життя. А то мене дуже пригнобило¹⁴⁵.

Саме люди та їх поведінка справляла на нього гнітюче враження: це спостерігаємо досліджуючи листи, які Любомир Гузар писав своїй матері. Серед усіх спогадів Патріарха Любомира можна зауважити те, що він по-особливому звертав увагу на людей, зокрема на їх стан, «але головною проблемою було спілкування. «Люди навіть між собою спілкувалися неохоче. [...] Поговорити, піти кудись разом, поспілкуватися – такі прості, звичайні речі були для мене тут недоступні»¹⁴⁶ - ця проблема в спілкування була усюди.

Коли Гузар відвідував рідну землю, його запрошували на зустрічі християнські молодіжні спільноти, але знову ж таки проблема спілкування давала про себе знати, адже «там молодь боялася говорити. Вони сиділи, дуже уважно слухали, але не говорили. Аж прикро»¹⁴⁷. Схожа неприродна поведінка була і у дітей, адже «діти були такі неймовірно чемні, аж до пересадки. Тихенько рівненько сиділи, навіть не рухалися, не хотіли сколотити тишу»¹⁴⁸. «Будувати бар'єри між людьми з дитинства стало важливою обставиною радянського виховання. СРСР був кровно зацікавлений у тому, щоб ускладнити комунікацію і знизити здатність свої громадян до солідарності»¹⁴⁹, це було важко досягнути Гузару, адже радянське розуміння виховання у гідності та свободі, цілковито вирізнялося від загальноприйнятого розуміння. Можна сказати це була кардинальна протилежність¹⁵⁰.

Особливо прикре враження справили на Блаженнішого старші верстви населення, бо ж приїхавши в Україну «ми зустрілися з новою реальністю, з

---

¹⁴⁵ О. ШКОДЗІНСЬКА - Т. АНТОШЕВСЬКИЙ, «Патріарх Любомир (Гузар): “Ми є людьми, які щойно пробуджуються до свободи...”» // *РІСУ* 3 серпня 2011, <https://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/43849/>, (дата звернення: 25 серпня 2018).

¹⁴⁶ К. ЩОТКІНА, *Любомир Гузар. Хочу Бути Людиною*, Харків: Vivat 2017 с. 107.

¹⁴⁷ О. ШКОДЗІНСЬКА - Т. АНТОШЕВСЬКИЙ, «Патріарх Любомир (Гузар): “Ми є людьми, які щойно пробуджуються до свободи...”»

¹⁴⁸ Там само.

¹⁴⁹ К. ЩОТКІНА, *Любомир Гузар. Хочу Бути Людиною*, с. 248.

¹⁵⁰ Пор. Там само.

тими людьми які багато страждали. [...] і ця обставина розчарувала нас»¹⁵¹, «це була цілком інша країна, як та, із якої я поїхав, - пригадує Блаженніший [у листі до своєї мами]»¹⁵².

Особливо гнітючим був стан тодішніх людей, адже більшість людей були пригніченими, подавленими режимом, з людей майже ніхто не усміхався¹⁵³. Ба більше того, принижений та пригнічений настрій передавався і під час великих подій, так Блаженніший пригадує історію з весільною фотографією яка потрапила йому до рук: «на тих знімках ніхто не усміхався, хоча то весілля і всі мають веселитися [...] знімки більше виглядали як похоронні, а не як весільні. Це було дивно для мене»¹⁵⁴. Дивиною для Любомира Гузара був дефіцит товарів у Радянському Союзі, він його вважав як неповагу до людини, як її приниження, адже коли за межами Союзу звичайні речі можна було придбати в крамницях, то в на його рідній батьківщині їх потрібно було діставати через зв'язки¹⁵⁵.

Іншою проблемою, яка поставала перед Гузаром, та зрештою перед усіма нерадянськими людьми – це було несприйняття ментальності інших, адже більшість народів були відкритими та незамкнутими на спілкування, були вільними людьми, на відміну від радянських які «бояться говорити, бояться діяти, не довіряють один одному»¹⁵⁶.

Ментальність радянської людини та ментальність Любомира Гузара значно різнилася, зокрема розвиток «був особливо сильним – у вмінні розмовляти з людьми»¹⁵⁷. Будучи на своїй рідній омріяній батьківщині Гузар часто згадував: «місцеві люди робили мені зауваження, що я занадто багато й

---

¹⁵¹ А. АРЖАКОВСЬКИЙ, *Бесіди з Блаженнішим Любомиром Гузаром: До постконфесійного християнства*, Львів: Видавництво УКУ 2007, с. 43.

¹⁵² К. ЩОТКІНА, *Любомир Гузар. Хочу Бути Людиною*, с. 107.

¹⁵³ Пор. Там само.

¹⁵⁴ О. ШКОДЗІНСЬКА - Т. АНТОШЕВСЬКИЙ, «Патріарх Любомир (Гузар): “Ми є людьми, які щойно пробуджуються до свободи...”».

¹⁵⁵ Пор. К. ЩОТКІНА, *Любомир Гузар. Хочу Бути Людиною*, с. 107.

¹⁵⁶ Г. ТИТИШ - П. ШЕРЕМЕТ, «Любомир Гузар. Людина з янголом на плечі».

¹⁵⁷ К. ЩОТКІНА, *Любомир Гузар. Хочу Бути Людиною*, с. 111.

відкрито говорю. Вони були шоковані моєю поведінкою, моєю нетутешньою мовою»¹⁵⁸.

«СРСР був побудований на страху. Навіть удома ми боялися все говорити [...]. Три покоління виховувалися на страху перед іншими людьми»¹⁵⁹ - про це неодноразово буде згадувати Блаженіший у своїх спогадах. Тому ця трудність протилежності менталітетів полягала саме в цій заляканості, про яку було уже згадано, адже люди «немов би [інших] боялися. А може, вони вже всіх бояться, навіть собі прихильних людей. [...] Так вони перестрашені і пречулені. Не дуже-то їм дивуюся, бо КГБ все ще має колосальну власть [sic] над людьми»¹⁶⁰ - пригадує Любомир Гузар. Кардинал Гузар перебуваючи в Україні, у листі до матері написав: «В теперішніх обставинах трудно було б призвичаїтися. Їхній спосіб життя і думання є доволі інший від того, до якого ми вже так звикли»¹⁶¹», саме цей факт вказує на велику перемену людей за роки радянської окупації.

Підсумовуючи усі ці події можна з впевненістю сказати, що Радянській владі таки вдалося знівечити правдивий образ людини, як творіння Божого, а створити нову радянську людину, яка практично не мала людської гідності і мала бути щасливою лише завдяки тому, що їй давала держава¹⁶². Блаженіший переживаючи ці всі події у сьогоднішній час, у одному з інтерв'ю РІСУ 3 серпня 2011, твердить: «[сьогодні] і це для мене гарний знак, що те минуле, яке тяжіло на плечах тих бідних людей, що жили в комуністичному «раю», вже якось минає»¹⁶³.

2.2. ЯК НЕ БУТИ СТАРОЮ ЛЮДИНОЮ У НОВОМУ СВІТІ

У попередньому підрозділі ми розглядали перший період життя в якому формувалась позиція Блаженішого Любомира щодо «людської гідності» – це період радянського панування. Період, де поневолено державною системою

¹⁵⁸ А. АРЖАКОВСЬКИЙ, *Бесіди з Блаженнішим Любомиром Гузаром: До постконфесійного християнства*, с. 43.

¹⁵⁹ К. ЩОТКІНА, *Любомир Гузар. Хочу Бути Людиною*, с. 245.

¹⁶⁰ М. РИПАН – О. ТУРІЙ, *«Найдорожча Мамусю!» Листування о. Любомира Гузара з матір'ю*, с. 199.

¹⁶¹ Там само, с. 191.

¹⁶² Пор. Л. Гузар, «Людська гідність: значення для розвитку української держави» [PDF].

¹⁶³ О. ШКОДЗІНСЬКА - Т. АНТОШЕВСЬКИЙ, «Патріарх Любомир (Гузар): “Ми є людьми, які щойно пробуджуються до свободи...”».

людина формувалася у середовищі страху, обмеженості в свободі та відсутності пошани до її гідності. В цьому підрозділі, на основі спогадів Патріарха Любомира, ми коротко розглянемо, що відбувалося з людиною та її гідністю після здобуття Незалежності Українською державою.

Зі здобуттям Незалежності змінився лише статус держави, а пригноблені радянською владою люди продовжували жити, тепер в уже Незалежній Україні. І це стало своєрідним викликом для всіх людей, адже отримавши Незалежність люди не вміли нею користуватися. Блаженіший розуміє, що для того, щоб змінити розуміння власної гідності у радянської людини «потрібно 5-10-15 років, бо ми маємо перевиховатися»¹⁶⁴.

Пояснюючи це Гузар пригадує Книгу Виходу де Господь 40 років випробовував ізраїльський народ для того, «щоб зрозуміти й переконатися, що бути вільними, жити на своїй землі, то є найвища цінність. Ціле покоління мусило відмерти»¹⁶⁵. Наводячи цей приклад Любомир Гузар порівнює це з виходом із лещат тоталітарної радянської системи, і вказує людині, що вона має зрозуміти свою гідність, має зрозуміти ціль своєї свободи, яку здобула¹⁶⁶. Розуміючи проблеми населення, Блаженніший Патріарх вбачав, що «мусить бути зміна, мусить прийти нове покоління, а те, що живе, мусить перевиховатися й перестали “дихати” радянськими порядками»¹⁶⁷.

Цей процес переміни людської свідомості є дуже і дуже важким – стверджує Любомир Гузар, бо «радянські люди були іншими, і, на жаль, це само собою не минало із віддаленням від дати проголошення Незалежності. Навпаки закріплювалося і обростало міфами про те, що “все було не так уже й погано”»¹⁶⁸.

---

¹⁶⁴ Ю. СУХАРЕВСЬКА – А. СОКОЛЕНКО «Блаженніший Любомир: «Державне самогубство, коли громадяни не користуються правом обирати» // 21 жовтня 2014, <http://news.ugcc.ua/interview/blazhenn%D1%96shiy_lyubomir_derzhavne_samogubstvo_koli_gromadyani_ne_koristuyutsya_pravom_obirati_71806.html> (дата звернення 2 жовтня 2018)

¹⁶⁵ Ю. СУХАРЕВСЬКА – А. СОКОЛЕНКО «Блаженніший Любомир: «Державне самогубство, коли громадяни не користуються правом обирати».

¹⁶⁶ Пор. Там само.

¹⁶⁷ Там само.

¹⁶⁸ К. ЩОТКІНА, *Любомир Гузар. Хочу Бути Людиною*, с. 239.

Цей застій відбувався у всіх сферах життя: освіті, політиці, вихованні, у соціумі, радянська система дещо видозмінила себе, але надалі успішно здобувала право на існування. Велика частина людей відмовлялася від перевиховання самих себе, адже людина «виростала в цьому. Таким людям дуже важко. І тому вони не вірять одне одному. Люди не люблять відкриватися одне перед одним. Крадуть, брешуть, не довіряють, бо так вони виховувалися»¹⁶⁹. Людина зі здобуттям незалежності стала вільною, але вона боялася цієї свободи, яку отримала, і продовжувала ставитися до оточуючих з страхом, агресивністю, презирством та недовірою, серед оточення не існувало бажання прийняття іншого, здебільшого можна було спостерігати як люди замикалися в собі¹⁷⁰. Людина не змінювалася сама, і не вірила в зміну інших, навіть тих хто бажав їй допомогти¹⁷¹.

Становище політики було також в важкому стані, як і сама людина, політика була тою самою, що і у комуністичні часи, лише з дещо новим забарвленням Незалежності. Людська особа й надалі залишалася для влади другорядною за їх політичні амбіції, тому «різного роду політики свідомо підкреслювали різницю походження та проживання. Людей класифікували як фашистів, щоб загострити незгоду між ними»¹⁷².

Прошло багато років після дати здобуття Незалежності, але «люди, які були і лишаються при владі зараз, виховані при цілком інакшій — радянській — системі. Хтось із них зрозумів зміни, а хтось — ні. І хоч би скільки років пройшло з того часу, ми маємо ще дуже багато радянських елементів»¹⁷³, говорячи про це Гузар апелює до особистого бажання змін, адже жоден політичний лад не здатен перевиховати людину до усвідомлення ким вона є, зокрема після десятків років знищення поняття «людської гідності». Людина

¹⁶⁹ І. ОСТРОВСЬКА «Причини та наслідки: український контекст».

¹⁷⁰ Пор. К. ЩОТКІНА, *Любомир Гузар. Хочу Бути Людиною*, с. 239.

¹⁷¹ Пор. Там само, с. 245.

¹⁷² М. ВЕРБОВСЬКА «Кілька тижнів відкрило нам дуже багато» // Газета «Львів» 20 грудня 2013, <<http://gazeta.lviv.ua/2013/12/20/klka-tizhny-vdkrilo-nam-duzhe-bagato/>> (дата звернення: 15 жовтня 2018).

¹⁷³ «Любомир Гузар. Право на повстання — то є закон природи» // 10 червня 2014, <<http://www.umoloda.kiev.ua/number/2395/180/85201/#>> (дата звернення: 29 серпня 2018).

лише через власне усвідомлення свої гідності та особисту згоду може впевнено крокувати до змін на краще.

Не менш важливою складовою політичного життя, яке тісно пов'язане з пошануванням особи є економічний стан держави. Занепад нормального розвитку є і у цій сфері державотворення, адже «після радянських часів, за браком добрих господарів, маємо, мені здається, економічну еміграцію. Бо наша економіка не є добре настроєна, наставлена. Ми така багата країна! А дуже багато людей живе нижче нормального рівня. Їх вважають майже нуждарями»¹⁷⁴. Це лише підкреслює негативне ставлення влади до гідності людської особи, бо люди не маючи достатньо коштів для життя, вимушені емігрувати в інші країни задля того, щоб покращити фінансове становище. Це справді плачевне становище українців, адже «багато нашого народу виїхало, бо в Україні економічно важко жити, немає добрих можливостей виховувати чи берегти дітей, взагалі мати нормальне забезпечене життя»¹⁷⁵.

З приходом свободи від комуністичного ладу, окрім радянського шлейфу проблем, який тягнувся за особою, можна було спостерігати як людина потрохи виходила з цього стану поневоленої радянської людини. У попередньому підрозділі ми розглядали проблему замкнутості на спілкування між населенням, тепер у період після здобуття Незалежності Блаженіший скаже, що «бачу зміни на краще в зустрічах з людьми»¹⁷⁶.

Коли Любомира Гузара запрошували на всілякі зустрічі молодь, бізнесмени, то він зауважив «по питаннях [що йому ставили слухачі], що є багато доброго. Якщо воно є, воно просте: люди хочуть чогось доброго і роблять. Цей зворот до кращого відбувається там, де і повинен відбуватися, — у серцях людей»¹⁷⁷. З цього можна зробити висновок, що переміна, перевиховання з радянської людини на нову незалежну відбувається у серці самої людини, тобто у самому її бажанні до змін на краще.

---

¹⁷⁴ О. БЕЗПЕРСТОВА «Не дай Боже, щоб ми один одного ненавиділи».

¹⁷⁵ Там само.

¹⁷⁶ Там само.

¹⁷⁷ Там само.

Людина починала ставати більш зрілою, почала краще усвідомлювати свою гідність і менше боятися. Прикладом цих змін Блаженніший вбачає у Помаранчевій революції, бо мабуть вперше за багато років українці «виявили перед світовою спільнотою і всіма іншими нашими співгромадянами велике бажання правди і добра. Відкриття цього бажання, яке дотепер було немовби приспане в наших серцях»¹⁷⁸. Гузар твердить, що людині не потрібно ніяких прав на повстання, революції, бо це виходить із людської природи, людина має «право боронити себе та своїх ближніх. Як кожна людина. І маю право відповідати такими засобами, якими на мене нападають. За зброю можна братися, коли зброя звернена проти тебе»¹⁷⁹.

Підсумовуючи можна сказати, що акцент, який ставить Любомир Гузар – це переміна себе з середини, власне бажання до змін. Доказом його правоти є Помаранчева революція, де людина не стерпіла і стала на сторону правди, це вказує на немалий шлях, який вона пройшла на шляху до усвідомлення своєї гідності. Мабуть головною думкою для узагальнення може стати цитата Блаженнішого: «Зараз підростає нове покоління, що матиме нагоду жити у новій державі, навіть якщо ця держава дуже невдало розвивала свої таланти. Це нове покоління, яке вже мало нагоду трохи повчитися за кордоном, прагне змін»¹⁸⁰, - це і є головним акцентом, на якому повинно будуватися нове покоління українців.

2.3. ПЕРЕЛОМНИЙ МОМЕНТ РОЗУМІННЯ ГІДНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У попередніх підрозділах ми розглядали стан людської особи в часи комунізму, та зміну ментальності людини з здобуттям Незалежності України. Увесь цей шлях людина йшла виборюючи пошанування себе як особи, переростаючи з ментальності «радянської людини» до нової «незалежної людини». Особа

---

¹⁷⁸ Л. ГУЗАР, «Лист Блаженнішого Любомира до мирян Української Греко-Католицької Церкви на завершення президентських виборів // *Благовісник Верховного Архiepіскопа Української Греко-Католицької Церкви Блаженішого Любомира Кардинала Гузара*, число V, Львів: 2005, с. 53.

¹⁷⁹ «Любомир Гузар. Право на повстання — то є закон природи».

¹⁸⁰ Там само.

зрозумівши свою свободу, зрозумівши свою власну гідність, хоче відстоювати свої власні права, та виборює у держави право на пошанування її гідності. Люди задумувалися над безліччю запитань які виникали перед ними, і щодо цього Блаженніший Любомир Гузар каже:

Я думаю, що приходить момент, коли люди починають думати і казати «Чи маємо далі так жити, за тими принципами, за якими ми жили в радянському раю?» Люди починають застановлятися. Чи маємо ми якісь права, чи маємо якусь гідність, чи можемо далі один одного оббріхувати, обшахривувати, займатися корупцією і так далі?¹⁸¹

Застановляючись над цими питаннями, на шляху формування у гідності, людина стала співтворцем, мабуть, найбільш важливої події останніх десятиліть – Революції гідності, де «усвідомлюючи свою гідність, свої права і обов'язки, люди власне хочуть щось змінити»¹⁸², вони насмілилися вийти на захист своєї гідності, насмілилися вийти на протест супроти влади.

Саме ці події Майдану стали немовби новим початком, адже «при Божій помочі ми сьогодні дійшли до певного пункту розвитку, коли люди усвідомили свою гідність»¹⁸³, «людям уже є досить терпіти — просто так вони б [на Майдан] не прийшли...»¹⁸⁴. Блаженніший Любомир зазначає, що «майдан – не лише протест проти уряду і проти влади. Майдан, на мою думку, це – позитивна подія, диво та прояв волі у напрямі зміни, зміни на краще, на щось добре»¹⁸⁵. Люди на майдані ставши на захист своєї гідності, почали вибудовувати дещо нові цінності, Гузар про це зауважує, що «зроблено крок, важливий крок. Ми стали на порозі чогось нового»¹⁸⁶.

Справді події Майдану стали чимось несподівано новим для населення, бо «для радянської людини було великим відкриттям, що можна жити вільно

¹⁸¹ «Духовні настанови сучасному християнину від Блаженнішого Любомира (Гузара)» // *Kipios*, 22 лютого 2014,

<<https://kyrios.org.ua/news/intervju/11885-duhovni-nastanovi-suchasnomu-hristijaninu-vid-blazhennishogo-ljubomira-guzara.html>> (дата звернення: 10 жовтня 2018).

¹⁸² Ю. СУХАРЕВСЬКА – А. СОКОЛЕНКО «Блаженніший Любомир: «Державне самогубство, коли громадяни не користуються правом обирати».

¹⁸³ Там само.

¹⁸⁴ «Любомир Гузар. Право на повстання — то є закон природи».

¹⁸⁵ Л. САМОХВАЛОВА «Л. Гузар: Майдан молився не через страх, він просив перемоги» // *ukrinform.ua* 24 листопада 2015, <<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/1919747-blajennishiy-lyubomir-guzar-arhiepiskop-emerit-ukrajinskoji-greko-katolitskoji-tserkvi.html>> (дата звернення: 14 серпня 2018).

¹⁸⁶ Л. САМОХВАЛОВА «Л. Гузар: Майдан молився не через страх, він просив перемоги».

висловлюючи свою думку, не боячись»¹⁸⁷. Блаженіший радів, що таке відбувається, адже вбачав у тому, певне досягнення людини у її переміні, про яку ми говорили у попередньому підрозділі. Владика завжди був прихильником, таких подій як Революція гідності, бо це мирний спосіб вирішення важливих і назрілих проблем, не лише якоїсь групки людей, а цілого народу¹⁸⁸.

Він підкреслював важливість того, що у час Революції гідності, «на відміну від інших революцій, зокрема Жовтневої, ми мали на увазі передусім духовні цінності – гідність людини, правду»¹⁸⁹. Мирний спосіб вирішення проблем через зібрання людей на Майдані захоплював Владика, адже «мир – це коли ми створюємо позитивну атмосферу, в якій починаємо свідомо шанувати інших, любити їх, бажати і робити їм добро»¹⁹⁰, саме це прагнення миру нам допомагає поважати гідність особи, допомагає бачити людину такою, якою її створив Бог.

Блаженніший Гузар вбачав різницю у термінах «Майдан» та «революція», надаючи перевагу першому, бо власне «Майдан – це намагання створити ситуацію, в якій люди зможуть втішатися правдою, справедливістю, тобто Божими дарами. [...] Люди починають бути свідомими своїх прав. Вони готові робити добро. На перший план виходять позитивні цінності»¹⁹¹.

Багатьох людей мучили сумніви: Чи правильно вони поступають? Радянська заляканість людей не давала їм з чистим сумлінням відстоювати свої власні права, тому Любомир Гузар підтримуючи людей на майдані казав: «шлях до змін через Майдан є схвальним для християнина, лише тоді коли це має на меті досягнення чогось кращого»¹⁹². Особливий акцент на який ставив Блаженіший Гузар – це страх, яким був оповитий народ на Майдані, тому часто

---

¹⁸⁷ Пор. К. ЩОТКІНА, *Любомир Гузар. Хочу Бути Людиною*, с. 245.

¹⁸⁸ Пор. Там само, с. 254-255.

¹⁸⁹ К. ЩОТКІНА, *Гідність Адама: Бесіди з Блаженнішим Любомиром Гузаром*, Львів: Друкарські куншти 2016 с. 93.

¹⁹⁰ Ю. СУХАРЕВСЬКА – А. СОКОЛЕНКО «Блаженніший Любомир: «Державне самогубство, коли громадяни не користуються правом обирати».

¹⁹¹ К. ЩОТКІНА, *Гідність Адама: Бесіди з Блаженнішим Любомиром Гузаром*, с. 93.

¹⁹² Пор. К. ЩОТКІНА, *Гідність Адама: Бесіди з Блаженнішим Любомиром Гузаром*, с. 92.

під час своїх промов він звертався «не бійтеся»¹⁹³. Гузар вважав страх одною з найбільших перешкод для досягнення мети Майдану, тут дається взнаки радянське минуле, він казав, що найбільше чого повинні боятися майданівці – це страх який тероризує їх, намагається зробити їх нездатними завершити почате, «ми повинні також боятися надмірної боязні. Бо це паралізує»¹⁹⁴.

Раніше ми згадували про те, що вийшовши на новий етап життя, у Незалежній Україні, люди з викривленою радянською ментальністю повинні перевиховуватися, а на молоде покоління Блаженніший покладає великі надії на зміну суспільства. Майдан кожному дав шанс вкотре переосмислити, дав спробувати себе перевиховати, «дехто прекрасно, феноменально переосмислив і зрозумів свою гідність, гідність іншої людини і сьогодні поводить себе взірцево. Але щоб всі це зробили – це мабуть складно»¹⁹⁵.

Молоде покоління, на яке Гузар покладав великі надії, повстало першим на Майдані, дало перший поштовх на пізнання гідності людської особи, і навіть тут на Майдані Гузар вказує на молодь як основу Революції гідності, «на неї зараз — такий великий наголос і така велика надія»¹⁹⁶. Молодь кардинально різниться від інших, адже вона мислить іншими критеріями, протилежними, ніж радянські люди.

Молоде покоління часто ставить перед собою ряд запитань, «починає застановлятися над багатьма речами. Чому наша влада поводить себе так, як поводить себе? Чому міліція поводить себе так, як поводить себе? Чому школа поводить себе так, як поводить себе?»¹⁹⁷. Молодь має бути собою, вона показала якою вона може бути, зокрема під час Майдану, тому молодь сама по собі zdegradувати не може, «це хіба що “завдячуючи” своїм батькам [які в силу

---

¹⁹³ Пор. К. Щоткіна, *Любомир Гузар. Хочу Бути Людиною*, с. 245.

¹⁹⁴ Громадське телебачення, «Я був би вдячний, якби хтось офіційно пояснив, що в Україні відбувається...», 30 квітня 2014, < https://www.youtube.com/watch?time_continue=6&v=HMZHfjtoLb > (дата звернення: 8 жовтня 2018).

¹⁹⁵ «Л. Гузар: Пригадуймо собі, хто ми є і не даймо себе дурити» // Zaxid.net 12 грудня 2013, <https://zaxid.net/guzar_prigaduymo_sobi_hto_mi_je_i_ne_daymo_sebe_duriti_n1299087> (дата звернення: 10 жовтня 2018).

¹⁹⁶ «Любомир Гузар. Право на повстання — то є закон природи».

¹⁹⁷ Там само.

обставин часто є радянськими людьми, і бажають виховувати молодь на свій лад]. Сама по собі молодь гіршою не стане»¹⁹⁸.

Щоправда, переміна торкнулася і декого із тих, які росли у радянські часи, так що і у час Майдану та після вони співпрацюють з молоддю на благо цілого народу, для того щоб творити спільно добро¹⁹⁹. Тому «паростки цієї взаємодії та довіри Гузар із задоволенням відзначив у розвитку волонтерського руху після Революції гідності, [...] – це на його думку, було найголовнішим досягненням останнього майдану»²⁰⁰. Блаженніший часто любив наголошувати:

Часто бувають сюжети про те, як якась група людей — старших, молодших, дітей — хочуть допомогти. Чи тим, хто на фронті, чи пораненим, чи хворим. Ми маємо багато людей, які бажають робити добро. То є наша майбутність. Вона не в політиці. Хоча ми би хотіли бачити і політику доброю. Та я думаю, що у нас немає причини, чому ми не можемо мати такої держави, такого суспільства, в якому будемо всі почуватися добре²⁰¹.

Окрім молодого покоління та радянських людей, які переосмислили свою гідність і стали на захист своїх прав, існувала протилежна група людей, яка ще живе за комуністичним мисленням – це влада. Адже саме дії влади спровокували таку дію молоді супроти влади, тому Гузар вважає, що «Майдан — це дуже гідна відповідь народу на дії влади. Вийшовши на вулиці, люди заявили, що це для них є дуже великим розчаруванням»²⁰².

Влада, зневажаючи людську особу змусила її вийти на Майдан, і мабуть вперше показати свою гідність, доказати владі, що вона чинить не по Божому, переступаючи через людину, як каже Блаженіший Гузар: «владі не можна потурати, особливо якщо влада не поводить себе нормально, згідно з приписами людськості – її треба п'ятнувати за те, що вона робить»²⁰³.

Ці негативні дії влади продовжувалися і на Майдані, зокрема коли влада змусила правоохоронні органи виступити супроти свого народу, так звана

---

¹⁹⁸ Там само.

¹⁹⁹ Пор. О. БЕЗПЕРСТОВА «Не дай Боже, щоб ми один одного ненавиділи».

²⁰⁰ Пор. К. ЩОТКІНА, *Любомир Гузар. Хочу Бути Людиною*, с. 251.

²⁰¹ О. БЕЗПЕРСТОВА «Не дай Боже, щоб ми один одного ненавиділи».

²⁰² М. ВЕРБОВСЬКА «Кілька тижнів відкрило нам дуже багато».

²⁰³ «Л. Гузар: Пригадаймо собі, хто ми є і не даймо себе дурити».

«зачистка Майдану», Патріарх Любомир зазначає, що «правоохоронні органи мусять захищати, а не провокувати людей. [...] Нехай вони пам'ятають, що вони є правозахисними, а не владозахисними органами»²⁰⁴, тим самим Блаженіший підкреслює важливість поважати людську особу.

Навіть накази влади не можуть стати на заваді пошануванню гідності особи, бо «людина має право не послухати несправедливого наказу. Тим більше треба пам'ятати, кому ці люди присягають, вони не присягають владі, вони присягають народові і повинні цей нарід боронити, берегти його, захищати»²⁰⁵, саме тому людина і її гідність стоїть вище усіх наказів. «Те в який спосіб поводить ся міліція, «Беркут» – це в кінцевому рахунку є діяння влади. Це не є відповідь на справжні заворушення чи надужиття: вони б'ють, бо їм кажуть бити, поводяться з людьми у дуже поганий спосіб»²⁰⁶ - цим Гузар хоче вказати на головний чинник, який спричинив ці мерзенні дії, ~~яким~~ і ним виступала тодішня влада. На думку Гузара такі дії влади є ганебні і неприпустимі, адже «щоб забезпечити світові мир, народи, їхні керівники, духовні провідники, а також збройні сили повинні стати на захист життя, яке ґрунтується на загальнолюдських вартостях»²⁰⁷, а не винищувати ці вартості, та людей, які стоять на їх захисті, за допомогою силових структур.

Любомир Гузар дивується всім цим діям влади, адже це суперечить самій суті влади, як влади від Бога (пор. Рм 13,1). Він на усі ці дії сказав: «Влада вже так себе показала негативно й нещасливо, що навряд повторить такі дії. [...] бо нормальна людина так не повелася б. Мені аж дивно. Тим паче, що вони били не чужих, а своїх»²⁰⁸.

---

²⁰⁴ Національна академія наук України – Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди – Українська асоціація релігієзнавців – Асоціація Духовне відродження *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка* / за загальною редакцією Л. Филипівич – О. Горкуші, Київ: Самміт-Книга 2015, с. 227-228.

²⁰⁵ «Л. Гузар: Пригадуймо собі, хто ми є і не даймо себе дурити».

²⁰⁶ Там само.

²⁰⁷ Л. ГУЗАР, «Лист Блаженнішого Любомира Гузара до головнокомандувача Збройних сил України Міністра оборони України та командного складу і службовців Збройних сил України з нагоди 10-ліття Збройних сил України» // *Благовісник Верховного Архiepіскопа Української Греко-Католицької Церкви Блаженішого Любомира Кардинала Гузара*, число I, Львів: 2001, с. 81.

²⁰⁸ М. Вербовська «Кілька тижнів відкрило нам дуже багато».

Вказуючи на всі ці негативи дії влади на Майдані, він розуміє, що це все наслідки комуністичного ладу, де людська гідність нівелювалася і влада мала над нею цілковитий контроль²⁰⁹.

Ми уже згадували, що важливий акцент Майдану був прикутий до політики, адже Майдан став таким періодом, коли до влади почали приходити нові обличчя, це людей обнадіювало, адже за скільки років Незалежності «ми себе радуємо, що при владі ми бачимо багато нових облич. Але ми повинні себе запитувати чи за тими обличчями є нові серця, адже нашим обов'язком є змінювати людей, які були нечесні – на чесних, які є справжні патріоти»²¹⁰.

Блаженіший, кажучи ці слова, розумів реальний стан влади у час Майдану, він розумів, що ціль влади – служіння народові і людині, підмінилося такими поняттями як зверхність влади над народом, над людською особою. Любомир Гузар вважав, що таке спрямування влади не є правильним, але водночас розумів, що до таких змін «влада так не налаштована, бо вона також страждає від пострадянського синдрому – на першому місці могутність, а не служіння. До того ж, не вистачає здорової політичної культури»²¹¹.

Тому Блаженіший Любомир часто картав владу, пригадуючи її про головну ціль – служіння своєму народові, та пошанування гідності кожного громадянина:

Я би сказав, що ті, на кого ми сподівалися, ще не дійшли до такого рівня духовного, щоб виправдати наші надії. Бачите, і до сьогодні наші політики борються за владу. Прикро сказати, на що ладні йти за владу: купують та продають голоси, роблять що хочуть. Багато говорять, а мало роблять. Але за всяку ціну хочуть бути при владі. Змінюються закони, якісь дивні оборудки робляться на користь людей при владі. Одним словом, ми маємо все ще отой синдром влади. Дивіться, ті депутати: ну, душу і тіло продасть, аби тільки дійти до влади. А чому? Не для того, щоб служити народу²¹².

²⁰⁹ Пор. Громадське телебачення, «Я був би вдячний, якби хтось офіційно пояснив, що в Україні відбувається...», 30 квітня 2014, < https://www.youtube.com/watch?time_continue=6&v=HMZHfjtoLb > (дата звернення: 8 жовтня 2018).

²¹⁰ «Майдан: усна історія. Любомир Гузар про події Майдану», 5 грудня 2014 <<https://www.youtube.com/watch?v=rreWrpUaMyA&t=37s>> (дата звернення: 3 вересня 2018).

²¹¹ «Любомир Гузар: якщо Росія буде хотіти війни, вона програє» // 13 липня 2016, <<https://www.obozrevatel.com/ukr/news/80491-lyubomir-guzar-u-suchasnoi-vladi-na-pershomu-mistsi-mogutnist-a-ne-sluzhinnya.htm>> (дата звернення: 3 серпня 2018).

²¹² Л. САМОХВАЛОВА «Л. Гузар: Майдан молився не через страх, він просив перемоги».

Але проблема крилася не лише в самій владі, а й у людях, тому Гузар твердитиме: «На жаль, мені здається, що сталися дві речі: влада сьогодні не дуже слухає, що народ говорить, а народ не дуже береться до роботи»²¹³. Тут він вказує на той фактор, над яким людина не задумується – вирішення цих проблем, які були винесені на Майдан, можливе лише при співпраці людини і влади: «Майдан великою мірою це заманіфестував. Люди, які там стояли, щиро мріяли. Але мрії треба втілювати у життя працею. Нам ще треба навчитися здобувати те, про що мріємо. Це непросто, бо люди досі чекають, що хтось прийде і дасть їм усе. Проте так не буває»²¹⁴.

Люди, які вийшли на Майдан забажали «будувати нашу країну без насилля, де б кожен із нас міг почувати себе людиною, в якій захищенні права»²¹⁵, адже коли людина відчувається вповні захищеною, вона може відкрити свою Богом дану гідність, та пошанувати гідність своїх ближніх. Любомир Гузар звертає нашу увагу на те, що «У ці дні ми стали краще ставитися один до одного – це, на його думку, було найголовнішим досягненням останнього Майдану»²¹⁶.

Революція гідності відкрила іншу людину, вона допомогла проявити «здібність людей до самоорганізації, на якій тепер багато чого тримається. Ми відчули самостійність: можемо самі зробити, а не чекати, що хтось нам дасть. [як було за союзу]»²¹⁷, українці почали в своїх серцях незворотний процес, до змін на краще «закладено поважний початок»²¹⁸. Подекуди ще можна відчувати радянське минуле, яке швидко не полишить людей, проте населення України після Майдану стало дещо іншим, в цьому якраз і приховується головний позитив Революції Гідності – люди почали ставати іншими²¹⁹. Оптимістично дивлячись на наслідки Майдану, враховуючи початок війни на сході України,

²¹³ Там само.

²¹⁴ «Любомир Гузар: якщо Росія буде хотіти війни, вона програє» // 13 липня 2016, <<https://www.obozrevatel.com/ukr/news/80491-lyubomir-guzar-u-suchasnoi-vladi-na-pershomu-mistsi-mogutnist-a-ne-sluzhinnya.htm>> (дата звернення 3 серпня 2018).

²¹⁵ Л. Филипович – О. Горкуш, *Майдан і Церква: хроніка подій та експертна оцінка*, с. 444.

²¹⁶ К. Щоткіна, *Любомир Гузар. Хочу Бути Людиною*, с. 251.

²¹⁷ К. Щоткіна, *Гідність Адама: Бесіди з Блаженнішим Любомиром Гузаром*, с. 93.

²¹⁸ «Любомир Гузар. Право на повстання — то є закон природи».

²¹⁹ Пор. К. Щоткіна, *Гідність Адама: Бесіди з Блаженнішим Любомиром Гузаром*, с. 93.

великий страх на нього навіює влада, тому він каже: «знаєте, я боюсь впливу тих політиків, які не додають від себе нічого позитивного, а лише хочуть користатися тим, що люди зробили до них. Розвиненої політичної культури вони ще не мають, тому можуть швидше зашкодити, аніж допомогти»²²⁰.

Тут перед людьми постає багато викликів, адже «Майдан почав якийсь процес. Дух Майдану – це збудження нашої ідентичності, нашої свідомості. Учасники Майдану повинні понести цей дух у свої місцевості, звідки вони, а не концентрувати все тут. Бо тут раніше чи пізніше воно перестане бути дієвим»²²¹. Саме тепер учасники Майдану зрозуміли, що без подальшої праці, усі ці старання можуть стати марними, тому Гузар вважає «що люди повинні усвідомити, що сьогодні є обставини, коли після Майдану, після Революції Гідності наша праця може дати результат, але без праці нічого не буде»²²². У одному з інтерв'ю Гузар скаже: «коли ми навчимося так само сприяти одне одному в “міжмайданні” періоди, у революціях потреба відпаде»²²³.

Підсумовуючи, можна сказати на Майдан приніс багато позитивних змін в свідомість людини, відкрив людський погляд на свій внутрішній світ закладений Богом. Прогнозування Блаженнішого щодо молоді справді збулися, адже вона стала початком цих змін всієї країни, «разом з тим [Любомир Гузар хоче] підкреслити, що це щойно початок, це незавершена справа, ми в дорозі. І двері перед нами відчинені. Ми тепер можемо багато змінити на краще, якщо візьмемося до роботи»²²⁴. Тому складаючи підсумки, що подій Майдану Гузар скаже: «...нашим майбутнім завданням є виховувати майбутнє покоління в дусі ідеалів Майдану. Бо на Майдані був нарід який зі щирого серця запротестував і

²²⁰ «Любомир Гузар. Право на повстання — то є закон природи».

²²¹ Л. ГУЗАР, «Майдан - це жива ідея, яка повинна бути здійснена всюди» // Департамент інформації УГКЦ, 06 червня 2014, <http://news.ugcc.ua/news/maydan_tse_zhiva_%D1%96deya_yaka_povinna_buti_zd%D1%96ysnena_vsyudi_blazhen%D1%96shiy_lyubomir_70674.html> (дата звернення: 2 жовтня 2018).

²²² Ю. СУХАРЄВСЬКА – А. СОКОЛЕНКО «Блаженніший Любомир: «Державне самогубство, коли громадяни не користуються правом обирати».

²²³ К. ЩОТКІНА, *Любомир Гузар. Хочу Бути Людиною*, с. 251.

²²⁴ К. ЩОТКІНА, *Гідність Адама: Бесіди з Блаженнішим Любомиром Гузаром*, с. 93.

сказав: Досить! Ми хочемо бути людьми. Ці ідеали потрібно передавати молодшим поколінням, ще не зіпсованим радянською ментальністю»²²⁵.

---

²²⁵ «Майдан: усна історія. Любомир Гузар про події Майдану», 5 грудня 2014 <<https://www.youtube.com/watch?v=rreWrpUaMyA&t=37s>> (дата звернення: 3 вересня 2018)

РОЗДІЛ 3

«БУТИ ЛЮДИНОЮ» В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ, ЗГІДНО ВЧЕННЯ БЛАЖЕНІШОГО ЛЮБОМИРА ГУЗАРА ПРО ЛЮДСЬКУ ГІДНІСТЬ

3.1. Людська особа як творіння Боже, у вченні Любомира Гузара

У попередньому розділі було розглянуто головні історичні моменти, на основі яких будувалося та формувалося вчення Блаженнішого Любомира Гузара про людину та її гідність. На початку попереднього розділу було розглянуто Радянський період існування нашої держави, адже це час в якому людина не могла існувати усвідомлюючи власну гідність. Комуністична влада намагалася винищити людську особу, зробивши з неї «ніщо». Наступний період, який ми розкрили у вищезгаданому розділі, це час в якому людина вийшовши з Радянського Союзу, здобувши Незалежність України, почала зростати у розумінні своєї власної незалежності – своєї гідності.

Завершальним етапом історії, в якому зростав Любомир Гузар, будуючи власне бачення людської гідності, став Майдан, або як ще кажуть – Революція Гідності. Саме ця подія вказала нам те, що людина дозріла і почала усвідомлювати ким вона є, вона втратила в собі цю радянську ментальність, де вона була «ніхто».

Враховуючи вище описаний життєвий досвід Владики Гузара, в цьому розділі дослідимо богословське осмислення гідності людської особи Блаженнішим Любомиром, де він вказує на гідність, як Божий дарунок при сотворенні. Через цю призму розглянемо стосунки між громадянами у державі, та розуміння влади та політики – як служіння людській особі. Саме ці елементи є фундаментальними для побудови християнського суспільства, де головуватиме людська гідність, як у повсякденному житті громадян, так і в ставленні влади до свого народу.

Спостерігаючи за історичними подіями, та співставляючи їх зі сказаними словами Блаженнішого Любомира, можна побачити одну спільну думку –

найважливішим є розуміння ким я є. Тому події Майдану зробили важливий внесок «до цього важливого усвідомлення. Звичайні люди зрозуміли, хто вони є і які мають права – адже мають походження від Бога. Людська гідність невідривна від розуміння того, що людина є сотворінням Божим»²²⁶.

Блаженішого не дивувало коли пострадянське суспільство висловлювалося про людину як лише біологічну істоту, він був переконаний, що «людина не є результатом біологічної сполуки та випадковості: її зачаття і народження відбувається з Божої волі»²²⁷. Людям з атеїстичним мисленням Гузар часто пригадував, що «людина сотворена Богом за його образом і подобою»²²⁸, підкреслюючи, що власне пам'ятаючи про неземне походження людини, можливо прийти до розуміння гідності кожної особи²²⁹.

Людина пройшовши довгий шлях у пошуках свого походження, все ж таки віднайшла себе, усвідомила, що вона «є твором Божим, [тому особа] повинна старатися пізнати себе та з відповідальністю ставитися до тієї гідності»²³⁰. Сторінки Святого Письма, зокрема книги Буття коли Господь поставив людину управителем над усім сотвореним (пор. Бут 1, 28-30), вказують на людину як найбільш досконале творіння рук Божих. Тому тут усі люди повинні «чітко усвідомити собі, що не ми є творцями і власниками всього, що нас оточує, а Небесний Отець, який, створивши людину, передав їй до вжитку видимий світ, зробив її управителем»²³¹.

На думку Блаженішого Любомира суспільство інколи неправильно розуміє гідність і ототожнює її до гордості, але «гідність – то не є гордість. [Особа повинна усвідомлювати, що вона] є людина, Боже сотворіння, наділене

---

²²⁶ Л. ГУЗАР, *Про гріхи і чесноти*, Харків: Фоліо 2018 с. 46.

²²⁷ Л. ГУЗАР «Пастирське послання Блаженішого Любомира до вірних Української Греко-Католицької Церкви про Рік християнського покликання з особливим наголосом на покликанні до богопосвяченого життя» // *РІСУ* 10 лютого 2010, <https://risu.org.ua/ua/index/resources/church_doc/ugcc_doc/34374/> (дата звернення: 2 листопада 2018).

²²⁸ Л. ГУЗАР, *Про гріхи і чесноти*, с. 45.

²²⁹ Пор. Там само.

²³⁰ «Кардинал Любомир(Гузар): бути патріотом – значить любити свою батьківщину не теоретично, а практично» // *Кіріос* 22 жовтня 2015, <<https://kyrios.org.ua/news/m/18681-kardinal-ljubomirguzar-buti-patriotom-znachit-ljubiti-svoju-batkivschinu-ne-teoritichno-a-praktichno.html>> (дата звернення: 5 листопада 2018).

²³¹ Пор. ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ УГКЦ, *Дорога до Бога. Розмова з Блаженішим Любомиром*, [CD-Audio], 2 CD / Львів: ММС “Свічадо” 2010.

Божими дарами, і я свідомий гідності й поводжуся так, щоб не образити іншого»²³². Тому таке ототожнення є великою помилкою, адже коли людина розуміє своє власне походження, усвідомлює власні права та їх відстоює, її не можна вважати гордою, бо погордливість – «це коли хтось із нас вважає, що нібито один такий на світі, й іншого нема й не буде»²³³, тому якщо людина є сотворена на образ і подобу Божу вона не може вважати себе винятковою.

Коли Господь творив людину, Він наділив її певними дарами, «дар розуму, дар волі, дар свободи, які дає нам Бог, – це все належить до природи людини. І людина втішається цими дарами – ними наділено кожного з нас. Нема такого, хто їх не має. Раз я є людиною, то маю всі дари, які Господь Бог дає кожній людині»²³⁴. Тому наділеність цими дарами вказує на неможливість виняткової людської гідності, адже вона є одним із цих Божих дарів, які отримала кожна людина, «вона є виявом людського єства – того божественного, що в нас є»²³⁵.

У першому розділі, коли ми розглядали документи Церкви про людську гідність, було звернено особливу увагу на один з важливих аспектів гідності особи – свободу. У вченні Любомира Гузара поняття «людської свободи» відіграє не менш важливе значення, адже свобода є одним із тих особливих дарунків Творця, бо «ніхто так не шанує нашої свободи, як Бог»²³⁶. Поняття Свободи є справді дуже важливим у поглядах на гідність Блаженішого Гузара, адже на його думку «свобода – це не сваволя, і свобода одного закінчується там, де починається свобода іншого»²³⁷. Ця фраза Любомира Гузара звертає нашу увагу на важливість пошанування гідності у наших ближніх, відкидаючи зверхність над чиеюсь гідністю, та вказує на рівність усіх в очах Божих. Гузара тут можна назвати спеціалістом у цьому питанні, адже його життєвий досвід,

²³² Л. ГУЗАР, *Про гріхи і чесноти*, с. 46.

²³³ Там само.

²³⁴ Там само, с. 47.

²³⁵ Там само с. 45.

²³⁶ Л. ГУЗАР, *Думки у спадок*, Львів: Свічадо 2018 с. 75.

²³⁷ Пор. ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ УГКЦ, *Дорога до Бога. Розмова з Блаженнішим Любомиром*, [CD-Audio], 2 CD / Львів: ММС “Свічадо” 2010.

дає владиці правдиве розуміння свободи, яку дуже часто суспільство хибно трактує як всюдозволеність.

Правдиве обличчя свободи проявляється у сповненні Божого задуму щодо нас самих, а не у всюдозволеності наших вчинків²³⁸. Схильність людини чинити все, що їй подобається, Гузар трактує лише через страх відповідальності, «бо бути вільними – це бути відповідальними»²³⁹. Великим викликом перед особою стає важливість сповняти Божу волю, адже люди вважають це обмеженістю їх особистої свободи, хоча «з одного боку, ніщо не відбувається без Божої волі. А з іншого – ми є вільними і вповні відповідальними за те, що робимо»²⁴⁰.

Коли Господь творив людину, Він кожного покликав до життя у свободі, адже таке життя відкриває людині її покликання, бо «бути вільним – означає свідомо чинити добро; ми маємо право робити добро, це є в нашій природі»²⁴¹. Людина покликана чинити добро відкинувши зло, саме «це – основа її свободи. Однак свобода має свою ціну. Це те, що ми можемо, але не маємо права робити щось погане»²⁴².

Покликання людини до творення добра є її фундаментальним завданням від Творця, адже саме це робить з неї людину, в повному розумінні цього слова, бо «бути людиною означає бути тим, ким Бог мене сотворив! Це означає шанувати Божий дар, яким є гідність. Людина є чимсь дуже цінним, бо Господь Бог її сотворив. Людина – це Божий твір, якому Бог дав цю гідність»²⁴³. Співставивши вищенаведені цитати, можна побачити як Блаженніший Гузар розглядає Божий задум щодо людини, для творення добра, як покликання до

---

²³⁸ Пор. Н. ЛЕБІДЬ «Любомир Гузар: Сумнів є дуже добра річ» // Україна молода 28 серпня 2009 <<http://umoloda.kiev.ua/number/1478/161/51982/>> (дата звернення: 2 листопада 2018).

²³⁹ Л. ГУЗАР, *Думки у спадок*, с. 75.

²⁴⁰ Пор. ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ УГКЦ, *Дорога до Бога. Розмова з Блаженнішим Любомиром*, [CD-Audio], 2 CD / Львів: ММС “Свічадо” 2010.

²⁴¹ Л. ГУЗАР, *Думки у спадок*, с. 75.

²⁴² Там само.

²⁴³ «Кардинал Любомир(Гузар): бути патріотом – значить любити свою батьківщину не теоретично, а практично».

шанування гідності, тому пошанування гідності та чинення добра є тотожними твердженнями, які роблять з нас «Людину».

На превеликий жаль людина не прикладає великих зусиль до чинення добра та намагання сповнити своє людське призначення²⁴⁴, до праці над собою, яка є дуже важливою у духовному житті, адже «наша гідність є від Бога, але її треба розвивати, ушляхетнювати. Якби на світі було більше людей, то світ став би кращим. Бути людиною – це також ставати великою частиною святости [до якої згідно вчення Церкви є покликаний кожен християнин]»²⁴⁵.

На думку Патріарха Гузара є важливим прикладати ці зусилля та намагання стати людиною, адже «людина – це створіння, цінність якої полягає не тільки в тому, що вона досягнула, а й у тому до чого змагала [тому для людини усвідомлення того, що треба бути інакшою, - це вже великий крок²⁴⁶] Якщо вона довго старалася, то вже стала кращою людиною»²⁴⁷.

Отож людина, яка за природнім законним покликана чинити добро та пошановувати гідність інших, повинна змагатися до цього, а саме старатися «бути справжніми людьми, бо це Божа воля»²⁴⁸.

Іншим важливим елементом, до якого закликає Господь своє найдосконаліше творіння – це любов, яка допомагає вповні зрозуміти цінність і гідність не лише особисту, а й нашого ближнього, бо любов, якої нас навчає Творець, «то і є почуття власної гідності. [Любов до багатой людини чи бідной] різниці немає, бо і та, і інша мають божественне походження й наділені людською гідністю, яку слід шанувати»²⁴⁹. За основу своїх роздумів щодо любові, як поваги гідності одне одного, Любомир Гузар ставить заповіді любові²⁵⁰ та наголошує: «Що то значить любити ближнього, як самого себе? Я

²⁴⁴ Пор. Л. ГУЗАР, *Думки у спадок*, с. 4.

²⁴⁵ Там само с. 5.

²⁴⁶ Пор. ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ, *Три дороги: Бесіди Блаженішого Любомира Гузара з журналістами* / Упорядник К. Щоткіна, Львів: Друкарські куншти 2013, с. 33.

²⁴⁷ Л. ГУЗАР, *Думки у спадок*, с. 4.

²⁴⁸ Там само.

²⁴⁹ Л. ГУЗАР, *Про гріхи і чесноти*, с. 48.

²⁵⁰ «Будеш любити Господа, Бога твого, всім серцем твоїм, усією душею твоєю, всією думкою твоєю й усією силою твоєю. А друга: Будеш любити ближнього твого, як себе самого. Іншої, більшої від цих, заповіді немає» (Мр 12, 30-31; пор. Йо 15, 12-17).

мушу починати від того, щоби любити себе. Але то не значить любити свою вигоду, свої забаганки, то значить любити себе як Боже сотворіння»²⁵¹. Щодо любові до ближнього, пошанування його гідності Гузар каже:

Любити свого ближнього вказує на те, щоби любити його за людськими критеріями, як свого брата. Бо всі люди, які живуть на землі, - Божі сотворіння. Нема особи, яка би не була сотворінням Божим, щоби з'явилася на землі без Його волі. Отже, кожна людина є для мене або братом, або сестрою, бо ми всі належимо до одного Небесного Отця. Це – підстава заповіді «любити ближнього, як самого себе»²⁵².

Спостерігаючи за висловлюваннями Гузара можна зауважити одну цікаву деталь, те що коли владика говорить про гідність, то виокремлює одну з вищесказаних заповідей, а саме, заповідь любові до ближнього. На це слід звернути увагу, адже більшість духовенства будує бачення гідності на любові людини до Бога. Блаженніший вважає, що «пошана до іншої людини починається з того самого – люби ближнього, як самого себе. Я себе люблю як Боже створіння. Однак, якщо Господь дав свої дари мені, то дав їх іншому! [...] Якщо Він мене сотворив і любить, то іншого також. Ми обоє – діти Божі»²⁵³. Саме це стає головною тезою його вчення про гідність, через любов до ближнього, через пошанування його гідності слід розглядати стосунок людини з Богом, а не навпаки.

Ми уже згадували, що для того аби вповні відкрити своє серце на творення добра, на правдиве розуміння гідності ближнього, потрібно прикладати багато зусиль. Доповнюючи це пошануванням гідності через любов, Блаженніший звертає нашу увагу на інший аспект, а саме на другу частину вищезгаданої заповіді: «любити свого ближнього, як самого себе», і «перш за все, це означає зрозуміти свою гідність, свою природу: звідки я взявся, що я отримав, які мої таланти, куди мені іти, яке моє покликання, [...]

²⁵¹ Л. ЄРЕМІЧЕВА «Любомир Гузар: Без поняття Бога, трудно, щоби було добре суспільство» // Credo 9 грудня 2014, <<http://credo.pro/2014/12/126911>>, (дата звернення: 5 листопада 2018).

²⁵² Л. ГУЗАР, *Великопосні роздуми з Блаженнішим Любомиром Гузарем*, Львів: Свічадо 2017 с. 90-91.

²⁵³ Пор. ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ, *Три дороги: Бесіди Блаженнішого Любомира Гузара з журналістами*, с. 43.

Бо не можна любити ближнього, якщо не любите себе, не розумієте гідності людини»²⁵⁴.

Це знову ж таки продовжує ту думку, що розуміння власної гідності не є гордістю, так і любов самого себе, про яку говориться в заповіді, вважати гордістю чи самолюбством є помилково, адже «любити ближнього, як самого себе означає бачити в ньому ту саму гідність, якою я сам втішаюся, оскільки розумію, що походжу від Бога й живу волею Божою, бо Бог мене створив»²⁵⁵.

Любомир Гузар акцентує нашу увагу на любові до себе, бо сам Христос даючи цю заповідь «виразно каже... Не каже тільки любити ближніх — любити ближніх як самого себе»²⁵⁶. Гузар пояснюючи ці слова заповіді, звертає нашу увагу на любові до себе, тим самим вказуючи на тому, що все залежить від нас самих: люблячи себе можемо полюбити іншого, «як я себе шаную, то я буду шанувати також других»²⁵⁷.

Важливість жити в любові до себе та своїх ближніх, на яку опирається Блаженніший, дозволяє нам вповні відкрити ближнього як рівноцінну собі особу, бо людина яка вміє любити зможе бачити в іншому таке ж творіння яким є він сам. Бо коли «Бог мені дав покликання, дав мені різні дарунки, дарів в житті... І тепер, якщо Бог мені це дав, то також, я думаю, дав і всім іншим. Я не є якийсь, знаєте, самотній випадок. І тому, як я починаю шанувати себе, і чим більше я шаную себе — то, що я є, як я розумію, в очах Божих, Його дитина...»²⁵⁸ - цими словами Блаженніший підкреслює рівність кожної людини в Божих очах.

Блаженніший зазначає, що в суспільстві ми часто нехтуємо цим правилом рівності, яке закладене Богом, і вказуючи на відмінності один від одного, витворюємо часто дискримінацію, але «треба дивитися на кожного передусім як на людину. Це також людина, яка чомусь відрізняється від мене. Але чи бути

²⁵⁴ Львівська бізнес-школа Українського Католицького Університету, *Де скарб твій: Бесіди владыки Любомира Гузара з підприємцями*, Львів: Видавництво Українського Католицького Університету 2016, с. 68.

²⁵⁵ Л. ГУЗАР, *Про гріхи і чесноти*, с. 47.

²⁵⁶ Л. СРЕМІЧЕВА «Любомир Гузар: Без поняття Бога, трудно, щоби було добре суспільство».

²⁵⁷ Там само.

²⁵⁸ Там само.

інакшим є гріхом?»²⁵⁹ – тобто рівність людини, рівнозначність її особистої гідності, проявляється також у відмінності один від одного. Тому Владика Любомир підкреслює, що «кожен із нас є сотворений Богом, тому всі хто є сотворені, є наділені однаковою гідністю і однаково люблені Богом, адже якщо б це було не так а інакше, то ця особа не існувала»²⁶⁰.

Іншою стороною медалі, на яку вказує Блаженніший, є відкинення любові до себе, про яку ми уже згадували. Він зауважує, що «дуже часто ми себе не любимо, не шануємо того Божого дару, який ми одержали від Бога. А оскільки не шануємо себе і Божого дару для себе, то не шануємо того самого дару і у своєму ближньому»²⁶¹. Тому любов самого себе стала одною з головних тем, від яких Блаженніший Владика будує своє вчення про гідність, бо коли людина намагається усунути свою любов до Бога, це має згубні для неї наслідки, адже «без Бога того трудно зрозуміти себе... І якщо я себе не пошаную, то як я пошаную других?»²⁶².

Узагальнюючи попередньо викладені тези, можна сказати, що Любомир Гузар, розглядаючи фундамент людської гідності, ставить особливий акцент на любові, до якої нас, як Боже Творіння покликав Господь. Саме ця Любов дозволяє нам зрозуміти самого себе, полюбити себе, і тоді через цю любов і розуміння своєї гідності, бути відкритим на сприйняття свого ближнього як Божого Творіння. Цей дар любові нашого Творця дозволяє нам вести гідне життя, а «поводитися гідно... то означає, що та особа свідомо своєї гідності»²⁶³.

3.2. СУСПІЛЬНИЙ ВИМІР ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ

Беззаперечно можна сказати, що кожна особа є членом якоїсь спільноти, чи то сім'ї, чи то школи, чи то парафії, тощо. Але важливою спільнотою для кожного

²⁵⁹ Пор. ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ УГКЦ, *Дорога до себе. Розмова з Блаженнішим Любомиром*, [CD-Audio], 3 CD / Львів: ММС "Свічадо" 2009.

²⁶⁰ Пор. Л. ГУЗАР, *Думки у спадок*, с. 5.

²⁶¹ «Кардинал Любомир Гузар: Люди себя разрушают, потому что живут без цели в жизни» // Главред 30 квітня 2009, <<https://glavred.info/life/576-kardinal-lyubomir-guzar-lyudi-sebya-razrushayut-potomu-chto-zhivut-bez-celi-v-zhizni.html>> (дата звернення: 1 листопада 2018) .

²⁶² Л. СРЕМІЧЕВА «Любомир Гузар: Без поняття Бога, трудно, щоби було добре суспільство».

²⁶³ Л. ГУЗАР, *Про гріхи і чесноти*, с. 46.

є його народ, суспільство, які спільно населяють та творять державу. Досліджуючи біографію Блаженнішого Любомира слід звернути увагу на те, що не зважаючи на еміграцію його сім'ї до Сполучених Штатів Америки, він, як ніхто, розумів важливість бути приналежним до свого народу. Усвідомлення приналежності до певного народу є важливим елементом суспільного життя, не менш важливим за міжособистісні стосунки членів одного народу, зокрема українців.

У попередньому підрозділі ми звертали увагу на любов, як важливий елемент стосунків між двома особами. Досліджуючи стосунки людини в суспільстві, Любомир Гузар будує їх на взаємній любові і пошануванні своїх співгромадян. Революція Гідності також спричинилася до таких поглядів Блаженнішого, адже «українці в важких часах, зокрема в часи кризи [яку Блаженніший вбачає у становищі людей, якому передував Майдан] зуміли відкрити великий скарб любові до ближнього, не якоїсь емоційної, а справжньої, через яку ми побачили потреби свого ближнього²⁶⁴.

Тому слід зауважити думку Владики Любомира який вважав, що суспільству вдалося змінити вектор свого егоцентризму, та відкритися на свого ближнього побачивши в ньому відображення себе як Божого творіння²⁶⁵. Українці полюбили свого ближнього, і також навчилися шанувати себе як «Богом обдарованого суб'єкта, шанувати всіх співвітчизників, які так само обдаровані як і ми»²⁶⁶.

Побутує така думка: що запорукою щасливого суспільства є мирне співжиття усіх громадян, і Блаженніший Любомир часто посилався до цієї фрази, адже «любов — це є бажання робити добро ближньому. То не є тільки почуття. Це є бажання робити другому добро. І на тому також базується мир. Не можна будувати мир без любові. Як я не бажаю другій людині добра,

²⁶⁴ ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ УГКЦ, *Дорога до ближнього. Розмова з Блаженнішим Любомиром*, [CD-Audio], 2 CD / Львів: ММС "Свічадо" 2010.

²⁶⁵ Пор. Там само.

²⁶⁶ Л. ГУЗАР, *Думки у спадок*, с. 97.

не люблю її, то як я можу робити з нею мир? Миру не буде»²⁶⁷. Тому у суспільних взаєминах любов і мир є взаємодоповнюючі поняття, які на думку Блаженішого є основою стосунків між людьми у суспільстві.

Дуже часто серед населення можна бачити своєрідний поділ на «своїх» та «чужих», на думку Владики це є недопустимим, адже «кожен з нас хто живе на цій землі і вважає себе приналежним до неї, хоч би якого був походження, є моїм ближнім, я бажаю йому добра і хочу його захищати. Я думаю, що так ми повинні розуміти поняття “свої”»²⁶⁸, тому незважаючи на походження нашого ближнього ми повинні любити його, шанувати його права та гідність, та давати тій особі те, що їй належиться²⁶⁹.

З іншої сторони, власне там, де немає існування любові, і створюється такий негативний поділ. Бо саме поняття «чужий» здебільшого трактується нами як ворог, натомість у християнській країні «не можна будувати свою ідентичність, ненавидячи когось, агресора, ворога»²⁷⁰. Блаженніший з приводу цього каже: «Ми не є собою тому, що ми когось ненавидимо. Ми мусимо бути собою, перш за все, люблячи один одного, створюючи всередині нашої спільноти, нашого народу це мирне наставлення»²⁷¹.

З цих настанов Блаженішого Патріарха впливає інше поняття любові – патріотизм. Адже «не можна любити своїх, кривдячи чужих. У цьому полягає справжня християнська любов чи патріотизм»²⁷². Поняття патріотизму в Любомира Гузара є тотожним до поняття любові до ближнього, адже «істинний патріотизм зобов’язує нас любити свій народ, і водночас нікого не відкидати: це немає нічого спільного з ненавистю до інших народів»²⁷³.

²⁶⁷ «Прості істини Любомира Гузара» // Realist 1 червня 2017, <<https://realist.online/article/prosti-istini-lyubomira-guzara>>, (дата звернення 28 жовтня 2018).

²⁶⁸ ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ, *Три дороги: Бесіди Блаженнішого Любомира Гузара з журналістами*, с. 70.

²⁶⁹ Пор. ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ УГКЦ, *Дорога до ближнього. Розмова з Блаженнішим Любомиром*, [CD-Audio], 2 CD / Львів: ММС “Свічадо” 2010.

²⁷⁰ «Прості істини Любомира Гузара».

²⁷¹ «Прості істини Любомира Гузара».

²⁷² Л. ГУЗАР, *Думки у спадок*, с. 74.

²⁷³ ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ, *Три дороги: Бесіди Блаженнішого Любомира Гузара з журналістами*, с. 69.

Патріотизм, на думку Владики Гузара, є християнською чеснотою, адже у своїй сутності народжений з любові, з любові до свого ближнього, до свого народу та держави²⁷⁴. «Поняття християнського патріотизму має нагадувати нам, як ставитися до рідної країни, рідного народу, як бути щирим сином і дочкою свого народу»²⁷⁵, проте існують випадки коли патріотизм називати християнською чеснотою є помилково, бо «патріотизм, який вчить ненавидіти будь-кого, не є християнською чеснотою. Треба любити своє, бути готовим навіть віддати за це своє життя, але не робити цього коштом іншої людини»²⁷⁶. Такий антипатріотизм будується не на любові, а на амбіціях, емоційному піднесенні, інколи навіть на ненависті до «чужих». Блаженніший це цікаво демонструє на прикладі сім'ї, пояснюючи це тим, що «на світі багато людей, але є тільки один батько і одна мати. І серед усіх людей ти любиш і шануєш їх найбільше, але це не означає, що не треба інших шанувати. Так само і в патріотизмі»²⁷⁷.

Виходячи з цього, Владика дає розрізнення цим поняттям, патріотизму як чесноти та протилежному йому, називаючи його націоналізмом, адже «націоналізм — це любити своє і не поважати чуже, а патріотизм — любити своє і поважати чуже. В націоналізмі є величезна спокуса нетерпимості, а це не по-християнськи. Потрібно любити своє і поважати чуже»²⁷⁸, бо саме будучи справжніми патріотами, в правдивому розумінні цього слова, ми можемо показати розуміння своєї гідності та розуміння гідності свого ближнього, тобто дбати про добро свого ближнього, а «це святий обов'язок кожної людини. Брак пошани до прав інших, хоч би з якої це було причини – недбальства, лінивства, страху, прагнення особистої вигоди – суперечить Божій волі»²⁷⁹.

²⁷⁴ Пор. ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ УГКЦ, *Дорога до ближнього. Розмова з Блаженнішим Любомиром*, [CD-Audio], 2 CD / Львів: ММС “Свічадо” 2010.

²⁷⁵ ЛЬВІВСЬКА БІЗНЕС-ШКОЛА УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ, *Де скарб твій: Бесіди владика Любомира Гузара з підприємцями*, с. 42.

²⁷⁶ «Прості істини Любомира Гузара».

²⁷⁷ ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ УГКЦ, *Дорога до ближнього. Розмова з Блаженнішим Любомиром*, [CD-Audio], 2 CD / Львів: ММС “Свічадо” 2010.

²⁷⁸ «Прості істини Любомира Гузара».

²⁷⁹ Л. ГУЗАР, «Слово з нагоди дня Незалежності України» // *Благовісник Верховного Архиспископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженішого Любомира Кардинала Гузара*, число X, Львів: 2010, с. 128.

Особливу увагу Блаженіший звертає на висловлюваннях про любов до України, адже вважає цю фразу некоректною, адже це «відвертає увагу від людей, українців «не треба любити України, любіть українців. Політики часом просто сорочку на грудях рвуть: “Люблю Україну!” Та що з того, якщо ти не любиш українців? Роби для них щось добре. Отоді ти насправду любиш Україну»²⁸⁰. Любов до своєї держави не може проявлятися словами, адже «бути патріотом – значить любити свою батьківщину не теоретично, а практично»²⁸¹. Блаженіший звертає увагу усіх до тої дійсності, що «Україна – це українці, це конкретні люди, яким я хочу служити, яким я хочу допомагати, яким я бажаю добра, яких я хочу захистити від лиха, яким я хочу забезпечити все, що їм належить. Оце любов до України»²⁸².

Суспільству слід пам'ятати, що правдива любов до держави проявляється в любові до людей, адже потрібно перш за все любити жителів цієї країни. А це означає поважити їх гідність та бажати їм добра. Саме в таких простих, банальних речах і проявляється правдивий патріотизм, де Україна – це українці, конкретні люди, перед якими і задля яких ми маємо обов'язок трудитися задля спільного блага. Бо кожен член свого народу має брати участь «у забезпеченні спільного блага і нести тягар відповідальності за все. А це вимагає зусиль, бо треба перебороти лінощі, не казати про “хату скраю”, не шукати легких шляхів»²⁸³. Це і є патріотизм, в якому ти любиш свій народ, і ніколи не зневажатимеш, але поважатимеш інший, патріотизм, де кожен громадянин готовий до праці не задля власної користі, а для добра усього народу²⁸⁴. Адже «батьківщина – це Божий дар... Тут не йдеться про те, щоб щось чомусь

²⁸⁰ Л. Гузар, *Думки у спадок*, с. 109.

²⁸¹ «Кардинал Любомир(Гузар): бути патріотом – значить любити свою батьківщину не теоретично, а практично».

²⁸² ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ, *Три дороги: Бесіди Блаженішого Любомира Гузара з журналістами*, с. 69.

²⁸³ К. Щоткіна, *Гідність Адама: Бесіди з Блаженнішим Любомиром Гузаром*, с. 51.

²⁸⁴ Пор. ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ УГКЦ, *Дорога до ближнього. Розмова з Блаженнішим Любомиром*, [CD-Audio], 2 CD / Львів: ММС “Свічадо” 2010.

протиставити. На початку стоїть любов до Бога, і задля Бога я люблю всіх інших»²⁸⁵.

Окрім любові, яка вважається основою суспільного співжиття громадян у державі, існують і певні правила, які нормують та коригують таке життя – це закони, ціллю яких є «наладнати мирне, упорядковане співжиття між людьми [...] закон вчить людей як вони повинні поводитися»²⁸⁶. У християнському суспільному житті такими законами вважають Божі Заповіді, саме вони на думку Блаженнішого є осердям суспільства, адже вони мають ставати фундаментом усіх земних та державних законів. Божі Заповіді дають людині справжню свободу, яка була дарована Творцем, адже вказують як робити добро, робити те, до чого є покликана людина – перебувати в любові один з одним та співдіяти один одному у добрі²⁸⁷.

Справжня людська свобода – це дарунок Господа, тому держава може бути настільки причетною до цієї свободи, наскільки здатна побудувати власні закони на основі Заповідей Божих. Саме такі закони будуть добрими і служитимуть людині не заперечуючи її гідності²⁸⁸. Недопустимими є ситуації, коли людина змушена вибирати між Божим і державним законом, адже це підриває її свободу. Тому Блаженніший зауважує, що «якщо людина має вибирати між дотриманням Божого закону і людського, має вибирати людський, бо закон який противиться Божому закону, має сумнівну підставу для існування»²⁸⁹.

Брак основних моральних засад, на яких, на думку Блаженнішого, мають будуватися закони, які не порушуватимуть прав своїх громадян та не принижуватимуть їх гідності, є великим лихом яке має багато облич. В основі цього лежить брак відчуття об'єктивного морального закону, в якому кожна

²⁸⁵ Н. ЛЕБІДЬ «Любомир Гузар: „На землі нас багато, але дуже мало людей...”» // 6 червня 2010 <http://texty.org.ua/pg/article/editorial_1/read/13109/Lubomyr_Guzar_Na_zemli_nas_bagato_ale>, (дата звернення 5 листопада 2018).

²⁸⁶ ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ УГКЦ, *Суспільство і закон. Розмова з Блаженнішим Любомиром*, [CD-Audio], 2 CD / Львів: ММС “Свічадо” 2013.

²⁸⁷ Пор. Там само.

²⁸⁸ Пор. Там само.

²⁸⁹ Там само.

людина має свої права, якими ми не сміємо нехтувати, тому маємо віддавати кожному те, що йому справді належить²⁹⁰.

Підсумовуючи, можна сказати, що бачення Блаженнішого Любомира Гузара щодо стосунків між людьми в суспільстві будується на любові, як служінні ближньому, адже саме вона відкриває наші очі на гідність особи, і робить з людини «Людину». Людину з великої літери, розпізнати яку, на думку Блаженнішого, «можна по тому, як ми відходимо від неї: чуємося кращими, чуємося, що чимось збагатились, що щось доброго прийняли від такої людини»²⁹¹.

3.3. Становище людської гідності у політичному житті держави

Попередньо ми уже розглядали певні засади, на яких повинно формуватися розуміння людської гідності у суспільстві. В даному підрозділі ми розглянемо, мабуть головний, чинник який спричиняється до відсутності пошани людської особи чи до виховання людини у її гідності. Цим чинником є влада і політики. У попередньому розділі ми розглядали історичні події, в яких особливий наголос робився на людській гідності, зокрема розглянули радянський період де людську гідність вбивала влада. Саме цей період головним чином спричинився до формування вчення про людську гідність у Любомира Гузара, для якого політичне життя має у цьому одну з провідних ролей, а влада виступає важливим чинником, який формує людину у її власній гідності. Для кращого розуміння авторитетності влади у даному питанні, слід розібратися в тому чим є влада та які її функції?

Блаженніший Любомир у своєму суспільному вченні вбачає походження влади лише від Бога, тому лише Бог, у його баченні, може бути джерелом будь-якої влади, Він є єдиним і справжнім Володарем усього сотвореного, та усякої

---

²⁹⁰ Пор. ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ УГКЦ, *Дорога до ближнього. Розмова з Блаженнішим Любомиром*, [CD-Audio], 2 CD / Львів: ММС “Свічадо” 2010.

²⁹¹ «Кардинал Любомир(Гузар): бути патріотом – значить любити свою батьківщину не теоретично, а практично».

влади на землі. Тому у Гузара саме поняття влади набирає сакраментального значення, поняття влади є святе²⁹².

Ми уже розглядали важливість законів для спільноти, які б не перечили гідності кожного її члена, також важливо зауважити, що «влада є справді від Бога і її конче потрібно в спільноті, однак її треба виконувати по-Божому»²⁹³. Тому не так важливим є наше особисте ставлення та розуміння влади як Божого дарунку, а радше «як би ми не ставилися до тези “влада від Бога”, це непомильна дійсність. Влада завжди від Бога, незалежно від конкретного устрою [...] істинним джерелом влади завжди є Бог»²⁹⁴: Блаженніший Любомир чітко говорить про це.

Походження влади від Бога не може означати відкинення державних законів і структур державної влади, вона стає фундаментом для будування християнського суспільства, в якому першість завжди за людською особою та її гідністю. Це беззаперечне походження влади свідчить про те, що вона «мусить бути виконувана згідно з приписами Божого закону. Справжня влада, в найкращому розумінні цього поняття є обмежена засадами Божого закону»²⁹⁵.

Як ми уже згадували, Блаженніший наголошує на обмеженості земної влади перед Божим законом, адже народ, який за Конституцією України має владу, вибирає своїх керманічів доручаючи їм суспільне благо всього народу, а згідно Божественного походження влади «ті, кого обрано, мають пам'ятати, що вони є відповідальними перед народом і перед Богом. Вони не мають влади без відповідальності, як і не мають влади необмеженої. Влада є від Бога, а її носієм є народ»²⁹⁶.

Особлива увага Блаженнішого прикута до критеріїв, яким мав би відповідати політик, чи особа, яка приймає певні владні обов'язки. Тому особа,

²⁹² Пор. Л. ГУЗАР, *Пошук істини. Богословсько-філософські роздуми Глави Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира* [CD-Audio], / Львів: Радіо “Воскресіння” 2008.

²⁹³ ІНТЕРНЕТ-ТЕЛЕБАЧЕННЯ ТВОЄ МІСТО, «Про владу, - Блаженніший Любомир Гузар», 2 червня 2015, <https://www.youtube.com/watch?time_continue=109&v=yOFZ-vUzYak> (дата звернення: 16 жовтня 2018).

²⁹⁴ Л. ГУЗАР, *Думки у спадок*, с. 83.

²⁹⁵ Там само.

²⁹⁶ «Любомир Гузар. Право на повстання — то є закон природи».

якій суспільство делегує владу керівництва над народом, «мусить дуже уважно своє покликання трактувати. Мусить людей бачити як Божих сотворінь, як особистостей, яким надано гідність, свободу»²⁹⁷. Політик чи держслужбовець, на думку Гузара, має перш за все бути порядним, адже «порядна людина – це людина, яка виконує свій обов’язок чесно, яка старається принести користь іншим»²⁹⁸. Така людина, в візії Владики Гузара, вірно служить своєму народові без власної вигоди, розуміючи, що він лише знаряддя через яке діє Бог у своєму народі²⁹⁹. Але щоби це робити, треба добре розуміти, що політика – це спосіб помагати людям, щоб дати їм все, що належить, дати права та розвиток»³⁰⁰.

Блаженніший навчає, що Влада від Бога може заставити політика краще служити своєму народові, адже є розуміння вищої влади окрім політичної. Дуже часто відсутність такого розуміння спричинює багато лиха для людської особи та для суспільства, адже ті особи, які зазвичай є при владі, виховувалися в часи, де «змалку його вчили, що Бога нема. [...] Політики поводяться так, ніби Бога немає, ось і маємо такий результат»³⁰¹, це і є тим негативним розумінням влади, в якому Блаженніший вбачає зловживання. Щодо цього він, посилаючись на тексти Святого Письма, каже: «достойні носії влади, не дратуйте свого народу (пор. Кол. 3, 20-21)»³⁰².

Розуміння істинної влади, яку дає Бог у політичному середовищі, є вкрай важливим, бо коли політик є сумлінна особа та чесно сповняє своє завдання, коли він служить Богові, сповняє Божі заповіді та чесно служить своєму народові, то тим самим стягає Боже благословення на себе і свій народ³⁰³.

²⁹⁷ Л. ГУЗАР, *Думки у спадок*, с. 84.

²⁹⁸ «Кардинал Любомир(Гузар): бути патріотом – значить любити свою батьківщину не теоретично, а практично».

²⁹⁹ Пор. Там само.

³⁰⁰ Там само.

³⁰¹ Пор. ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ УГКЦ, *Суспільство і влада. Розмова з Блаженнішим Любомиром*, [CD-Audio], 2 CD / Львів: ММС “Свічадо” 2011.

³⁰² Л. ГУЗАР, «Звернення Блаженнішого Любомира до всіх людей доброї волі та носіїв державної влади України» // *Благовісник Верховного Архієпископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*, число ІХ, Львів: 2008, с. 138.

³⁰³ Пор. ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ УГКЦ, *Суспільство і влада. Розмова з Блаженнішим Любомиром*, [CD-Audio], 2 CD / Львів: ММС “Свічадо” 2011.

Любомир Гузар розуміючи становище людської особи, ніколи не ідеалізує людину, яка є занепалим Божим творінням, тому і вважає неможливим повноту влади людини над собою рівними, інколи «є така біда – не тільки в нашій країні, а й у всьому світі – їм здається, що вони мають владу. Насправді вони її не мають. І вони не є “можновладцями”, як їх називають. Бо владу має лише Бог»³⁰⁴.

У попередньому підрозділі ми розглядали важливість служіння ближньому, адже це є важливим аспектом пошанування людської гідності у своєму ближньому. Через призму служіння Блаженніший дивиться на владу, адже «політика і влада – може, одні з найбільш шанобливих і достойних занять. Людина, виконуючи владу, може робити дуже багато добра і повинна робити добро, розуміючи, що влада – чи не найвища і найкраща форма служіння»³⁰⁵. Влада яка, як ми уже згадували, є важливим елементом суспільства, і її «треба максимально позитивно використовувати. Влада не є щось поганого, а щось дуже доброго, кінцевого»³⁰⁶.

Оскільки ми ще живемо радянським минулим, часто розуміємо владу, як щось негативне, як таке, що пригнічує людину, порушує її гідність, але «так бути не повинно, бо володіти – значить служити, - служити людям, спільноті в душі правди та справедливості»³⁰⁷. Попри те, що перед владою є безлічі спокус вона є «одна з найкращих і найвищих форм людського заняття, прекрасний спосіб служити людям, робити добро»³⁰⁸. Служіння – це головне завдання влади. Блаженніший часто опирається на це твердження, коли говорить про владу, бо вважає, що «було б набагато менше зла у світі, якби всі, хто мають

³⁰⁴ Л. ГУЗАР, *Думки у спадок*, с. 84.

³⁰⁵ Пор. ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ УГКЦ, *Суспільство і влада. Розмова з Блаженнішим Любомиром*, [CD-Audio], 2 CD / Львів: ММС “Свічадо” 2011.

³⁰⁶ Пор. Там само.

³⁰⁷ Л. ГУЗАР, «Звернення Блаженнішого Любомира до вірних Української Греко-Католицької Церкви та всіх людей доброї волі із закликом про молитву в наміренні працівників ЗМІ» // *Благовісник Верховного Архiepіскопа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*, число VII, Львів: 2007, с. 55.

³⁰⁸ Л. ГУЗАР, *Думки у спадок*, с. 82.

владу, зрозуміти, що в їхніх руках прекрасний спосіб служити вільним людям і розвивати їх»³⁰⁹.

На думку Владики Любомира, є великою проблемою, коли суспільство, зрештою і самі політики, вважають, що головним критерієм влади є – володарювання, забуваючи про інший її вимір, яким є служіння, служіння своєму народові, перед яким влада несе «відповідальність за тих, кого вона має провадити. Треба пам'ятати й бути обережним із визначенням саме “провадити”, а не “володіти”. Бо якщо “володіти”, то це означатиме, що влада може робити що хоче. А це не так. Усе майже навпаки»³¹⁰.

Тому ціль тих, хто знаходиться при владі – бути слугами свого народу, який їх покликав провадити, служити своєму народові за допомогою керування, адже «це нелегкий спосіб служіння – служіння при помочі керування. Бо керування має служити добру, загальному добру, загальному благові»³¹¹, і ніколи не служити амбіціям влади, через використання людей³¹². У одному з інтерв'ю Блаженніший дав усім особами, які є при владі пораду: пам'ятати, що вони є слуги народу, щоб вони не жили для себе, адже їх керування є одною з найкращих форм людської діяльності, де людина може зробити дуже багато добра, лише якщо пам'ятає що служить народові, служить та стоїть на захисті людської особи³¹³.

Всі особи, які є носіями влади, походять з того ж таки народу, якому вони служать, вони є членами суспільства «яким доручено керувати країною, але це керування має бути в повній відповідальності за справжнє добро: мир, збереження прав, захист від нападів. Хто має владу, той несе цей тягар і за це мусить відповідати»³¹⁴. Особливі виклики стають перед керівництвом, зокрема державним, коли вони стоять на захисті прав людини, на захисті миру свого

³⁰⁹ Там само.

³¹⁰ Там само, с. 83.

³¹¹ Пор. Л. ГУЗАР, *Великопосні роздуми з Блаженнішим Любомиром Гузарем*, с. 42.

³¹² «Кардинал Любомир(Гузар): бути патріотом – значить любити свою батьківщину не теоретично, а практично».

³¹³ Пор. ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ УГКЦ, *Суспільство і влада. Розмова з Блаженнішим Любомиром*, [CD-Audio], 2 CD / Львів: ММС “Свічадо” 2011.

³¹⁴ І. ОСТРОВСЬКА «Причини та наслідки: український контекст».

народу, і тут Блаженніший радить бути твердими у свої переконаннях, задля того «щоб забезпечити світові мир, народи, їхні керівники, духовні провідники, а також збройні сили повинні стати на захист життя, яке ґрунтується на загальнолюдських вартостях»³¹⁵.

Дещо виокремленим та водночас синонімічним поняттям до влади в Любомира Гузара є політика, яка спрямована, як і влада, на служіння людській особі. Блаженніший каже, що:

Політика — це є шукання й здійснювання форм суспільного життя, які будуть забезпечувати кожному громадянину його права, будуть шанувати його особистість. Це є ціль політики. Люди, яких ми називаємо політиками, присвячують своє життя, щоби знайти і здійснювати свою політичну місію однаково для всіх. Без політиків не може бути демократичної держави. Політики – важлива частина демократичного устрою³¹⁶.

У поглядах Гузара на політику, можна бачити тісний зв'язок з демократією яка, як ми уже згадували, стоїть на захисті гідності особи, і на думку Блаженнішого є найбільш достойною для християнського суспільства. Тому можна сказати, «що бути політиком, діяти, як політик, це є надзвичайно почесне завдання. Це одне з найвищих завдань, яке люди можуть мати. І якщо політик – творець чогось позитивного й щирий в цьому, за це йому належить відповідна шана»³¹⁷. Нам усім бракує «людей, які мають візію України. Натомість ми мали і маємо людей, які дивляться вузько. Наші політики мають лише інтерес»³¹⁸ – твердить Патріарх. Політиками мають бути люди з широкими поглядами, адже «той, хто дивиться далеко, і бачить своєму народі Божий дарунок, який йому поручено, насамперед зберігає головне — людську гідність»³¹⁹.

Дуже часто люди вбачають у політичному житті, лише негатив, кажучи, що це є брудна справа, Гузар не є толерантним з цією думкою, адже вважає, що

³¹⁵ Л. ГУЗАР, «Лист Блаженнішого Любомира Гузара до головнокомандувача Збройних сил України Міністра оборони України та командного складу і службовців Збройних сил України з нагоди 10-ліття Збройних сил України», с. 81.

³¹⁶ Ю. СУХАРЄВСЬКА – А. СОКОЛЕНКО, «Блаженніший Любомир: «Державне самогубство, коли громадяни не користуються правом обирати».

³¹⁷ Там само.

³¹⁸ Л. ГУЗАР, *Думки у спадок*, с. 83.

³¹⁹ «Прості істини Любомира Гузара».

«політика – не брудна справа. Політика – один із найбільш досконалих способів служити ближньому. Брудною її роблять безвідповідальні, егоїстичні люди. Тому ми повинні не втікати від політики, а поводитися в ній як християни»³²⁰. Виходячи з цього можна сказати, що саме в руках простих громадян є ключ до вирішення усіх проблем, адже ніхто не поважатиме моєї гідності, доки я перший цього не буду робити. Ми бачимо, що як і влада, так і політика в своїй суті є добрими і благородними заняттями, які можуть принести багато добра для народу, «і тільки окремі політики паплюжать її негідними вчинками»³²¹.

Як ми уже згадували, Бог не міг дати повної влади людині на собі рівними, адже людина є слабкою істотою, яка перебуває під впливом спокус, зокрема у владі. З цього і виходять негідні вчинки поодиноких осіб, адже людина поставила свою «владу», вище Богом дарованої влади. Тому Блаженніший закликає нас «пам'ятати, що мати владу – то велика спокуса. Зуміти використати її на добро, не забути про Боже помазання і ту відповідальність, яка за нею стоїть, це велике благословення»³²².

Ми повинні розуміти, що «і ми і політики – однакові люди. Вони відрізняються від нас тим, що виставлені на особливі спокуси і виклики, і на їхніх прикладах, можливо це краще видно ті моральні недомогання, які маємо всі ми»³²³, тому нам «не варто ганити весь час владу – поміркуймо над тим, яку спокусу ці люди мають»³²⁴. Дуже часто коли носій влади чи політик чинить негативно, коли прагне «використати її для власних цілей або упевнитись у тому, що все, що вона робить, покращує світ»³²⁵ – щось дуже схожого ми можемо побачити у святоотцівських творах про духовну боротьбу, коли грішник шукає виправдання своїм гріхам.

³²⁰ Ю. СУХАРЕВСЬКА – А. СОКОЛЕНКО, «Блаженніший Любомир: «Державне самогубство, коли громадяни не користуються правом обирати».

³²¹ Пор. ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ УГКЦ, *Суспільство і влада. Розмова з Блаженнішим Любомиром*, [CD-Audio], 2 CD / Львів: ММС “Свічадо” 2011.

³²² Л. ГУЗАР, *Думки у спадок*, с. 82.

³²³ Пор. ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ УГКЦ, *Дорога до себе. Розмова з Блаженнішим Любомиром*, [CD-Audio], 3 CD / Львів: ММС “Свічадо” 2009.

³²⁴ Л. ГУЗАР, *Думки у спадок*, с. 82.

³²⁵ Там само.

Продовжуючи тему духовності, слід згадати таку духовну недугу як владолюбство, яка є «бажанням владарювати», тобто «не любити людей, які мають владу, а любити саму владу, любити диктувати іншим людям, що вони мають робити. [...] я нехтую свободою людини, хочу бути тим хто керує»³²⁶. Блаженніший пригадує, що «це відомий факт, що владолюбство — велика небезпека. Ще древні греки й римляни знали, що влада людей корумпує [...] для більшості людей насправді влада буває небезпечною. І багатство також»³²⁷.

Небезпека перед носієм влади проявляється в зловживанні владою, адже «неприпустимим з моральної точки зору є зловживання владою для нібито наведення соціального правопорядку, коли насправді йдеться про розправу над людьми»³²⁸, тут руйнується розуміння людської особи, її гідності:

Можна владою зловживати, і до цього треба бути готовим, що є можливість зловживання владою. Але це не є в природі влади, що вона має бути зловживана, а політик мусить бути людиною нечесна. Коли хтось зловживає владою, він є причиною цього лиха, а влада сама по собі – це служіння суспільству³²⁹.

Прикладом такого зловживання може слугувати радянський період, де влада нищила людську гідність робивши з неї «ніщо». «Влада – прекрасна, але водночас небезпечна річ для людей, які є духовно вбогими. Ким би людина не була – треба бути духовно багатим та сильним, мати візію»³³⁰, тому людині, яка хоче присвятити своє життя служінню своєму народові в політичному житті, потрібно вести боротьбу з великими спокусами, які ця влада принесе.

Підсумовуючи можна підкреслити важливість влади та політичного життя у суспільстві, але нам також слід пам'ятати, що «майбутнє нашого народу не є справою тільки влади, це є справа всього народу»³³¹, адже влада виховується в народі, і народ її кличе провадити. Якщо ми навчимо майбутні покоління – на які покладав великі надії Блаженніший Любомир, розуміти

³²⁶ Л. ГУЗАР, *Великопосні роздуми з Блаженнішим Любомиром Гузарем*, с. 40.

³²⁷ О. БЕЗПЕРСТОВА, «Не дай Боже, щоб ми один одного ненавиділи».

³²⁸ Л. ГУЗАР, «Слово з нагоди дня Незалежності України», с. 128.

³²⁹ Пор. ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ УГКЦ, *Суспільство і влада. Розмова з Блаженнішим Любомиром*, [CD-Audio], 2 CD / Львів: ММС “Свічадо” 2011.

³³⁰ Л. ГУЗАР, *Думки у спадок*, с. 82.

³³¹ «Кардинал Любомир(Гузар): бути патріотом – значить любити свою батьківщину не теоретично, а практично».

владу як служіння, ми зможемо побачити зміни нашого суспільства. Хоча людина виросла у гідності, здобула Незалежну Україну, але ми ще повинні навчитися «мати свою незалежну самостійну державу. Тільки така держава може запевнити і розвиток даної Богом гідності та всіх її справ, а також забезпечити загальне добро»³³².

---

³³² Л. ГУЗАР, «Звернення Блаженішого Любомира Гузара до духовенства, монашества та мирян Львівської Архиепархії Української Греко-Католицької Церкви з нагоди десятої річниці Незалежності Української держави» // *Благовісник Верховного Архиспископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженішого Любомира Кардинала Гузара*, число I, Львів: 2001, с. 75.

ВІСНОВКИ

Українське суспільство протягом останніх пів століття, пережило досить цікавий період в історії, зокрема особливий наголос протягом цього періоду було зроблено на людській особі. Сьогодні, дивлячись на пройдений шлях, ми можемо об'єктивно оцінити доцільність і важливість цих подій в історії нашого народу. Важливою подією і сучасній історії нашого народу стала Революція Гідності, де людина мабуть вперше з такою потугою звернула увагу на найважливіше – власну гідність.

Оскільки предметом нашого дослідження постала пастирська спадщина Блаженнішого Любомира, то дану проблематику було представлено через призму його вчення. Оригінальність даного дослідження на основі вчення Гузара проявляється в тому, що Владика Любомир один із перших почав говорити серед суспільства, про пошанування гідності, далеко до подій Майдану. У свої листах, інтерв'ю він часто піднімав цю тематику, яка стала центром його життя – бути Людиною. У даній праці розкриваючи суспільну науку Церкви, проблематику людської гідності подано з наступних аспектів: біблійного – де розглядається походження гідності від Бога, суспільного – становлення гідності у суспільстві, та політичного – де зокрема розглянуто поняття і сутність влади.

Для кращого розуміння та співставлення вищесказаних понять, праця містить вступний розділ в якому подано основні положення про гідність у вибраних документах Католицької Церкви. Розгляд цих документів став базою для подальшого дослідження даної проблематики. У документі *Dignitatis humanae*, який був прийнятий на II Ватиканському соборі особливу увагу присвячено історичній зумовленості людської гідності, і це для нас відкриває нові перспективи і її розумінні. Адже ще з недалеких комуністичних часів тягнеться за нами шлейф, що гідність пошанується, коли ти чогось вартий, зокрема у державі. Дане розуміння історичності вказує, що кожна людина має однакову гідність, незалежно від статусу в суспільстві та релігійних вподобань, адже найбільша гідність людини виявляється у задумі нашого створення

Творцем. Доповнюючи вищесказаний документ, слід згадати про те, що людська гідність проявляється у прославі Бога своїм життям – на цьому базується інший документ цього собору *Gaudium et spes*. Ці два документи дають фундамент для розуміння людської гідності вповні, а не лише окремих її аспектів. Доповнюють їх Катехизми, які на відміну від документів Собору особливу увагу звертають на відповідальності за власну гідність та пошанування гідності ближнього. Адже, як Твердить Блаженніший, бути гідним, бути вільним – це означає бути відповідальним.

Тому підсумовуючи дані документи можна сказати, що якщо споглядати на людину через призму політики та суспільства, то Церква позитивно ставиться до влади та участь християн у ній, але ставить особливий виклик перед особами, які представляють владу – дотримання християнської моралі, де центром виступає людська гідність.

Як було зазначено, у даній праці містяться дослідження суспільної проблематики людської гідності, зокрема про місце гідності особи у владі політиці та суспільстві. Цікавим є той факт, що дане питання подано через призму історичних подій, які впродовж багатьох років формували вчення Блаженнішого Любомира про людську гідність. Посилаючись на дану працю можна вказати, що оригінальність поглядів Гузара щодо даної проблематики, полягає в його особистому досвіді сприйняття гідності особи за межами країни, у Радянському союзі, та у сучасній Україні. Життєві обставини Гузара склалися так, що він став живим учасником того, як людина проходила той шлях еволюції власної гідності.

Першим періодом, який виділяється з біографії Гузара, це ще час існування Радянського Союзу. На думку Владики Любомира, говорити про Радянський Союз і пошанування гідності, це марна справа, адже система комунізму винищувала це поняття з ужитку, намагаючись створити нову «радянську людину». Особливо різючим для Владики стали приїзди до України, адже, як він зауважує, приїжджав в іншу країну, яку знав, адже ментальності людей за кордонами і на території Союзу кардинально різнилися.

Саме цей досвід іншої ментальності став цікавим у представленні даної проблематики.

Радянський період став у вченні Любомира Гузара базовим, адже коли говорить про гідність, зокрема для протиставлення, він згадує події комуністичних часів. Тому посилаючись на дане дослідження, можна сказати, витоки вчення Блаженнішого про гідність беруть свій початок з Радянського Союзу. Іншим періодом, який можна виокремити, є пострадянський, адже це певний виклик перед людиною, яка здобула свободу, здобула Незалежність держави. Свободу, яку до кінця не усвідомлювала, адже як казав Владика Любомир: свобода – це відповідальність. Саме цей період став переломним, людина стала на пошуки свого походження.

Зокрема переломним періодом стала Помаранчева Революція 2004 року. Ця подія була важливим кроком переходу від тоталітарного до демократичного суспільства, підкреслюючи правоту Гузара щодо переміни себе самого задля усвідомленості гідності. У світлі цих подій Блаженніший головний акцент переміни ставить на молодь, яка не є вихованцями комуністичного режиму і має дещо відмінні цінності.

Завершальним періодом усіх цих подій еволюції гідності, як ми уже згадували, стала Революція гідності. На даному відрізку історії, це мабуть головний протест за права людини. Майдан приніс суспільству багато позитивного, відкрив свідомість, що можна жити інакше, людина зрозуміла своє призначення, призначення гідності – це служіння ближньому. Блаженніший просить суспільство продовжувати працювати, бо вважає це лише певним етапом.

Дані етапи розкривали законодавчі та історичні передумови формування вчення Патріарха Любомира. Тому підсумком даної праці стало Богословське переосмислення даної проблематики, яке будувало на основі документів Церкви та особистого пережиття певних подій Блаженнішим Владикою. Тому головними тезами, на які опирається це переосмислення є любов і служіння. Гузар вбачає у цих двох поняттях фундамент усього суспільства, яке житиме у

гармонії і любові, служачи один одному своїми дарами. Говорячи про владу він також базується на цих поняттях, але доповнює її великою відповідальністю перед Господом та гідністю особи, якій і служить влада, чи політична, чи суспільна.

Під час написання даного дослідження особливою трудністю був брак друкованої літератури, адже як уже зазначалося, Блаженніший був більше медійною Людиною, і основна частина його спадщини – є інтерв'ю та відео з його промовами та лекціями. Для написання було використано книги Владики, але слід вказати, що і ці були написані, на основі його аудіо і відеоматеріалів. Важливою опорною базою літератури стали аудіо книги Блаженнішого, в яких він дає відповіді на актуальні питання суспільства.

Якщо поглянути на перспективи продовження майбутніх досліджень даної тематики то, беззаперечно відкриваються великі можливості, адже наше суспільство після Революції гідності відгукнулося на заклик Гузара до праці. На його думку, коли ми не будемо працювати ми вернемося то тої первісної точки, це маємо на прикладі Помаранчевої Революції. Після Майдану наше суспільство пережило і переживає дуже насичені історичні події, на прикладі яких можна побачити результат тих змін, боротьбу за які описано у даній праці. Блаженніший казав, що події Майдану це лише новий початок історії нашого суспільства. Також проблематику гідності можна досліджувати у інших сферах життя громадян, не лише у стосунку влади і людини. Досліджуючи спадщину Блаженнішого Любомира, перед дослідником відкриваються великі перспективи та можливості у сфері наукових досліджень, адже його спадщина є практично не досліджена.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Джерела:

1. АРЖАКОВСЬКИЙ АНТУАН, *Бесіди з Блаженнішим Любомиром Гузаром: До постконфесійного християнства*, Львів: Видавництво УКУ 2007.
2. ГУЗАР ЛЮБОМИР, *Думки у спадок*, Львів: Свічадо 2018.
3. ГУЗАР ЛЮБОМИР, «Звернення Блаженнішого Любомира до вірних Української Греко-Католицької Церкви та всіх людей доброї волі із закликом про молитву в наміренні працівників ЗМІ» // *Благовісник Верховного Архiepіскопа Української Греко-Католицької Церкви Блаженішого Любомира Кардинала Гузара*, число VII, Львів:2007, с. 55-56.
4. ГУЗАР ЛЮБОМИР, «Звернення Блаженнішого Любомира до всіх людей доброї волі та носіїв державної влади України» // *Благовісник Верховного Архiepіскопа Української Греко-Католицької Церкви Блаженішого Любомира Кардинала Гузара*, число IХ, Львів: 2008, с.137-138.
5. ГУЗАР ЛЮБОМИР, «Лист Блаженнішого Любомира Гузара до головнокомандувача Збройних сил України Міністра оборони України та командного складу і службовців Збройних сил України з нагоди 10-ліття Збройних сил України» // *Благовісник Верховного Архiepіскопа Української Греко-Католицької Церкви Блаженішого Любомира Кардинала Гузара*, число I, Львів: 2001, с. 81.
6. ГУЗАР ЛЮБОМИР, «Лист Блаженнішого Любомира до мирян Української Греко-Католицької Церкви на завершення президентських виборів // *Благовісник Верховного Архiepіскопа Української Греко-Католицької Церкви Блаженішого Любомира Кардинала Гузара*, число V, Львів: 2005, с. 52-53.
7. ГУЗАР ЛЮБОМИР, «Слово з нагоди дня Незалежності України» // *Благовісник Верховного Архiepіскопа Української Греко-Католицької Церкви Блаженішого Любомира Кардинала Гузара*, число X, Львів: 2010, с.127-129.

8. ГУЗАР ЛЮБОМИР, *Великопосні роздуми з Блаженнішим Любомиром Гузарем*, Львів: СВІЧАДО 2017.
9. ГУЗАР ЛЮБОМИР, *Про гріхи і чесноти*, Харків: Фоліо 2018.
10. ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ, *Три дороги: Бесіди Блаженнішого Любомира Гузара з журналістами / Упорядник К. Щоткіна*, Львів: Друкарські куншти 2013.
11. II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, Декларація про релігійну свободу *Dignitatus humanae* [«Гідності людської»] (7 грудня 1965) // *Документи Другого Ватиканського Собору. Конституції, декрети, декларації, коментарі*, Львів: Свічадо 2014, с.251-264.
12. II ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР, Душпастирська конституція про Церкву в сучасному світі *Gaudium et spes* [«Радість і надія»] (7 грудня 1965) // *Документи Другого Ватиканського Собору. Конституції, декрети, декларації, коментарі*, Львів: Свічадо 2014, с.335-413.
13. ГУЗАР ЛЮБОМИР, «Звернення Блаженнішого Любомира Гузара до духовенства, монашества та мирян Львівської Архиепархії Української Греко-Католицької Церкви з нагоди десятої річниці Незалежності Української держави» // *Благовісник Верховного Архиепископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*, число I, Львів: 2001, с.74-75.
14. ГУЗАР ЛЮБОМИР, «Лист Блаженнішого Любомира Гузара до головнокомандувача Збройних сил України Міністра оборони України та командного складу і службовців Збройних сил України з нагоди 10-ліття Збройних сил України» // *Благовісник Верховного Архиепископа Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара*, число I, Львів: 2001, с. 81.
15. ЛЬВІВСЬКА БІЗНЕС-ШКОЛА УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ, *Дескарб твій: Бесіди владика Любомира Гузара з підприємцями*, Львів: Видавництво Українського Католицького Університету 2016.

16. Національна академія наук України – Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди – Українська асоціація релігієзнавців – Асоціація Духовне відродження *Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка* / за загальною редакцією Л. Филипович – О. Горкуш, Київ: Самміт-Книга 2015.
17. ПАПСЬКА РАДА «СПРАВЕДЛИВІСТЬ І МИР», Компендіум соціальної доктрини Церкви», Київ: Кайрос 2008.
18. РИПАН МАРІЯ – ТУРІЙ ОЛЕГ, «Найдорожча Мамусю!» *Листування о. Любомира Гузара з матір'ю*, Львів: Видавництво УКУ 2018.
19. САПЕЛЯК АНДРІЙ, *Українська Церква на II Ватиканському Соборі*, Рим - Буенос Айрес: Селезіанське видавництво 1967.
20. СИНОД ЄПІСКОПІВ УГКЦ, *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*, Львів: Свічадо 2011.
21. СИНОД УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ, *Катехизм Католицької Церкви*, [б. м.] 2002.
22. СОРОКІН МАРК, Триєдине служіння Богові або сім принципів перетворення соціуму, Київ: 2004.
23. ЧАРОВСЬКИЙ МИКОЛА, *Введення до суспільно-господарської науки Церкви*, Львів: Свічадо 1994.
24. ЩОТКІНА КАТЕРИНА, *Гідність Адама: Бесіди з Блаженнішим Любомиром Гузаром*, Львів: Друкарські куншти 2016.
25. ЩОТКІНА КАТЕРИНА, *Любомир Гузар. Хочу Бути Людиною*, Харків: Vivat 2017.

Допоміжна література:

26. БАДЖО АНТОНІО МАРІЯ, «Християнське соціальне вчення: ідентичність та методологія» // *Соціальна доктрина Церкви (збірник статей)*, Львів: Свічадо 1988, с. 19-78.
27. ГОЛЕНБАХ ДЕВІД ТІ, «Розвиток Римо-Католицької теорії прав людини» // *Релігійна Свобода і права людини*, Том I, Львів: Свічадо 2000, с. 141-200.

28. КЛЕМАН ОЛІВ'Є, «Влада і віра» // *Соціальна доктрина Церкви (збірник статей)*, Львів: Свічадо 1988, с.96-108.
29. КОВАЛЕНКО ЛЕСЯ, «Коментар Dignitas humanae» // *Документи Другого Ватиканського Собору. Конституції, декрети, декларації, коментарі*, Львів: Свічадо 2014, 478-481.
30. ЛЮБАЩЕНКО ВІКТОРІЯ, «Коментар Gaudium et spes, Пріоритет людини у суспільному житті» // *Документи Другого Ватиканського Собору. Конституції, декрети, декларації, коментарі*, Львів: Свічадо 2014, 500-502.
31. РЕШЕТНИКОВ ЮРІЙ, «Коментар Dignitas humanae» // *Документи Другого Ватиканського Собору. Конституції, декрети, декларації, коментарі*, Львів: Свічадо 2014, 481-483.
32. *Святе Письмо Старого та Нового Завіту* / перекл. І. Хоменко, Рим: Видавництво оо. Василіян, 2008.
33. ТАТАРИН МИРОСЛАВ, «Коментар Gaudium et spes» // *Документи Другого Ватиканського Собору. Конституції, декрети, декларації, коментарі*, Львів: Свічадо 2014, 495-500.
34. ШУПАК МАРТІН, «Церква і права людини: Католицькі і протестантські погляди, відображені в церковних документах» // *Релігійна Свобода і права людини*, Том I, Львів: Свічадо 2000, с. 305-341.

Аудіо і відеоматеріали:

35. ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ УГКЦ, *Дорога до Бога. Розмова з Блаженнішим Любомиром*, [CD-Audio], 2 CD / Львів: ММС “Свічадо” 2010.
36. ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ УГКЦ, *Дорога до себе. Розмова з Блаженнішим Любомиром*, [CD-Audio], 3 CD / Львів: ММС “Свічадо” 2009.
37. ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ УГКЦ, *Дорога до ближнього. Розмова з Блаженнішим Любомиром*, [CD-Audio], 2 CD / Львів: ММС “Свічадо” 2010.

38. ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ УГКЦ, *Суспільство і закон. Розмова з Блаженнішим Любомиром*, [CD-Audio], 2 CD / Львів: ММС “Свічадо” 2013.
39. ДЕПАРТАМЕНТ ІНФОРМАЦІЇ УГКЦ, *Суспільство і влада. Розмова з Блаженнішим Любомиром*, [CD-Audio], 2 CD / Львів: ММС “Свічадо” 2011.
40. ГУЗАР ЛЮБОМИР, *Пошук істини. Богословсько-філософські роздуми Глави Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира* [CD-Audio], / Львів: Радіо “Воскресіння” 2008.
41. ІНТЕРНЕТ-ТЕЛЕБАЧЕННЯ ТВОЄ МІСТО, «Про владу, - Блаженніший Любомир Гузар», 2 червня 2015, <https://www.youtube.com/watch?time_continue=109&v=yOFZ-vUzYak> (дата звернення: 16 жовтня 2018).
42. Громадське телебачення, «Я був би вдячний, якби хтось офіційно пояснив, що в Україні відбувається...», 30 квітня 2014, <https://www.youtube.com/watch?time_continue=6&v=HMZHfjtoLb> (дата звернення: 8 жовтня 2018).
43. «Майдан: усна історія. Любомир Гузар про події Майдану», 5 грудня 2014 <<https://www.youtube.com/watch?v=rrcWrpUaMyA&t=37s>> (дата звернення: 3 вересня 2018).

Інтернет-джерела:

44. «Духовні настанови сучасному християнину від Блаженнішого Любомира (Гузара)» // *Kyrios*, 22 лютого 2014, <<https://kyrios.org.ua/news/intervju/11885-duhovni-nastanovi-suchasnomu-hristijaninu-vid-blazhennishogo-ljubomira-guzara.html>> (дата звернення: 10 жовтня 2018).
45. «Кардинал Любомир Гузар: Люди себя разрушают, потому что живут без цели в жизни» // ГЛАВРЕД 30 квітня 2009, <<https://glavred.info/life/576-kardinal-lyubomir-guzar-lyudi-sebya-razrushayut-potomu-chno-zhivut-bez-celi-v-zhizni.html>> (дата звернення: 1 листопада 2018).

46. «Кардинал Любомир(Гузар): бути патріотом – значить любити свою батьківщину не теоритично, а практично» // Кіріос 22 жовтня 2015, <<https://kyrios.org.ua/news/m/18681-kardinal-ljubomirguzar-buti-patriotom-znachit-ljubiti-svoju-batkivschinu-ne-teoritichno-a-praktichno.html>> (дата звернення 5 листопада 2018)
47. «Л. Гузар: Пригадуймо собі, хто ми є і не даймо себе дурити» // ZAXID.NET 12 грудня 2013, <https://zaxid.net/guzar_prigaduymo_sobi_hto_mi_je_i_ne_daymo_sebe_duriti_n1299087> (дата звернення 10 жовтня 2018).
48. «Любомир Гузар. Право на повстання — то є закон природи» // 10 червня 2014, <<http://www.umoloda.kiev.ua/number/2395/180/85201/#>> (дата звернення: 29 серпня 2018).
49. «Любомир Гузар: якщо Росія буде хотіти війни, вона програє» // 13 липня 2016, <<https://www.obozrevatel.com/ukr/news/80491-lyubomir-guzar-u-suchasnoi-vladi-na-pershomu-mistsi-mogutnist-a-ne-sluzhinnya.htm> > (дата звернення: 3 серпня 2018).
50. «Майдан - це жива ідея, яка повинна бути здійснена всюди», - Блаженніший Любомир // Департамент інформації УГКЦ, 06 червня 2014, <http://news.ugcc.ua/news/maydan_tse_zhiva_%D1%96deya_yaka_povinna_buti_zd%D1%96ysnena_vsyudi_blazhenn%D1%96shiy_lyubomir_70674.html > (дата звернення: 2 жовтня 2018).
51. «Прості істини Любомира Гузара» // Realist 1 червня 2017, <<https://realist.online/article/prosti-istini-lyubomira-guzara>>, (дата звернення: 28 жовтня 2018).
52. БЕЗПЕРСТОВА ОЛЬГА, «Не дай Боже, щоб ми один одного ненавиділи» // Газета «ФАКТЫ» 3 березня 2017, <<https://fakty.ua/231452-lyubomir-guzar-ne-daj-bozhe-cshob-mi-odin-odnogo-nenavidili>> (дата звернення: 15 липня 2018).

53. ВЕРБОВСЬКА МАР'ЯНА, «Кілька тижнів відкрило нам дуже багато» // Газета «Львів» 20 грудня 2013, <<http://gazeta.lviv.ua/2013/12/20/kilka-tizhnv-vdkrilo-nam-duzhe-bagato/>> (дата звернення 15 жовтня 2018).
54. ГУЗАР ЛЮБОМИР, «Людська гідність: значення для розвитку української держави» // <nam.kiev.ua/files/liudska-hidnist-2014.pdf > (дата звернення: 10 вересня 2018).
55. ГУЗАР ЛЮБОМИР, «Пастирське послання Блаженнішого Любомира до вірних Української Греко-Католицької Церкви про Рік християнського покликання з особливим наголосом на покликанні до богопосвяченого життя» // *РІСУ* 10 лютого 2010, <https://risu.org.ua/ua/index/resources/church_doc/ugcc_doc/34374/> (дата звернення 2 листопада 2018).
56. ЄРЕМІЧЕВА ЛЮБОВ, «Любомир Гузар: Без поняття Бога, трудно, щоби було добре суспільство» // *Credo* 9 грудня 2014, <<http://credo.pro/2014/12/126911>>, (дата звернення: 5 листопада 2018).
57. ЛЕБІДЬ НАТАЛІЯ, «Любомир Гузар: „На землі нас багато, але дуже мало людей...”» // 6 червня 2010 <http://texty.org.ua/pg/article/editorial_1/read/13109/Lubomyr_Guzar_Na_ze_mli_nas_bagato_ale>, (дата звернення: 5 листопада 2018).
58. ЛЕБІДЬ НАТАЛІЯ, «Любомир Гузар: Сумнів є дуже добра річ» // Україна молода 28 серпня 2009 <<http://umoloda.kiev.ua/number/1478/161/51982/> > (дата звернення: 2 листопада 2018).
59. НАКОНЕЧНИЙ ДМИТРО, «Якою була мета II Ватиканського собору» // *Credo*, 20 квітня 2012, <<http://credo.pro/2012/04/62042>> (дата звернення: 20 квітня 2018).
60. ОСТРОВСЬКА ІРИНА, «Причини та наслідки: український контекст» // 10 червня 2014, <http://news.ugcc.ua/interview/prichini_ta_nas%D1%96dki_ukrainskiy_kontekst_70706.html > (дата звернення: 28 жовтня 2018).

61. САМОХВАЛОВА ЛАНА, «Л. Гузар: Майдан молився не через страх, він просив перемоги.» // ukrinform.ua 24 листопада 2015, <<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/1919747-blajennishiy-lyubomir-guzar-arhiepiskop-emerit-ukrajinskoji-greko-katolitskoji-tserkvi.html>> (дата звернення: 14 серпня 2018).
62. СУХАРЕВСЬКА ЮЛІЯ –СОКОЛЕНКО АРТЕМ, «Блаженніший Любомир: «Державне самогубство, коли громадяни не користуються правом обирати» // 21 жовтня 2014, <http://news.ugcc.ua/interview/blazhenn%D1%96shiy_lyubomir_derzhavne_samogubstvo_koli_gromadyani_ne_koristuyutsya_pravom_obirati_71806.html> (дата звернення: 2 жовтня 2018).
63. ТИТИШ ГАЛИНА - ШЕРЕМЕТ ПАВЛО, «Любомир Гузар. Людина з янголом на плечі» // *Українська Правда*, 29 серпня 2016, <<https://life.pravda.com.ua/society/2016/08/29/217171/>> (дата звернення: 29 серпня 2018).
64. ШКОДЗІНСЬКА ОКСАНА - ТАРАС АНТОШЕВСЬКИЙ, «Патріарх Любомир (Гузар): “Ми є людьми, які щойно пробуджуються до свободи...”» // *РІСУ* 3 серпня 2011, <https://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/43849/>, (дата звернення: 25 серпня 2018).